

UNIVERZITA KARLOVA

Právnická fakulta

Vít Kožoušek

**Ideální absolvent právnické fakulty
v 21. století**

Diplomová práce

Vedoucí diplomové práce: JUDr. Mgr. Michal Urban, Ph.D.

Katedra: Katedra politologie a sociologie

Datum vypracování práce: 28. ledna 2024

Prohlašuji, že jsem předkládanou diplomovou práci vypracoval samostatně, že všechny použité zdroje byly řádně uvedeny a že práce nebyla využita k získání jiného nebo stejného titulu.

Dále prohlašuji, že vlastní text této práce včetně poznámek pod čarou má 109 591 znaků včetně mezer.

Vít Kožoušek

V Praze dne 28. ledna 2024

OBSAH

Úvod.....	1
1 Přehled literatury	4
1.1 Zahraniční literatura	4
1.2 Česká literatura.....	4
1.3 Vysokoškolské kvalifikační práce.....	5
2 Cíle práce.....	6
2.1 Hlavní cíl.....	6
2.2 Dílčí cíle	6
3 Metodika.....	8
3.1 Využití informační zdroje.....	8
3.2 Pracovní postup	8
4 Výsledky.....	10
4.1 Profil absolventa práv.....	10
4.1.1 Role právníka a proaktivní stránka práva	11
4.1.2 Dovednostní a hodnotový profil právníka	12
4.1.3 Shrnutí.....	17
4.2 Některé aspekty proaktivní stránky práva	17
4.2.1 Právní technologie	19
4.2.2 Alternativní poskytovatelé právních služeb.....	21
4.2.3 Deregulace poskytování právních služeb.....	26
4.2.4 Legal Operations	30
4.2.5 Embedded Legal Knowledge.....	31
4.2.6 Negativní aspekty proaktivity práva	32
4.2.7 Shrnutí – komoditizace práva	33

4.3	Reakce v právním vzdělávání na proaktivitu práva	34
4.3.1	T-shaped lawyer.....	34
4.3.2	Delta model.....	35
4.3.3	Reakce v akademické sféře.....	37
4.3.4	Reakce v komerčním sektoru.....	38
4.3.5	Reakce v právním vzdělávání – shrnutí.....	39
4.4	Proaktivní stránka práva a právnické fakulty v České republice	40
4.4.1	Právnická fakulta Univerzity Karlovy	41
4.4.2	Právnická fakulta Masarykovy univerzity	42
4.4.3	Právnická fakulta Univerzity Palackého v Olomouci.....	43
4.4.4	Právnická fakulta Západočeské univerzity v Plzni	43
4.4.5	Shrnutí.....	43
5	Diskuse	45
5.1	Porovnání s předchozím výzkumem	45
5.2	Proaktivní stránka práva jako podmínka pro výkon dobré právní praxe	46
5.3	Různé cesty ke změně profilu právníka	47
5.4	Právní vzdělávání v České republice na začátku procesu změny	48
5.5	Doporučení pro další vývoj právního vzdělávání v České republice.....	50
5.6	Možné následky v případě pasivity právnických fakult.....	51
5.7	Možná kritika představených vzdělávacích koncepcí.....	52
6	Shrnutí a závěr	56
7	Seznam použitých zdrojů.....	59

Úvod

Právo je ze své podstaty oborem konzervativním. Právní systémy, normy a pravidla reflektují společenské a kulturní prostředí, ve kterém jsou utvářeny. K této reflexi přitom nejčastěji dochází zpětně, reaktivně.

Typicky v reálném světě dojde k určité události, například vyvstane nový společenský problém či se objeví nová technologie, a právo následně musí reagovat, tedy tuto novou společenskou realitu regulovat a vstřebat do již existujícího právního systému.

Právě díky technologickému pokroku se frekvence společenských změn v posledních několika letech zvyšuje, a v oboru práva se tak klade stále větší důraz na tento reaktivní aspekt práva. Jakým způsobem mají být právně regulovány kryptoměny? Jak má právo reagovat na pokroky na poli vývoje umělé inteligence? Jak uchopit vhodnou právní úpravu Big Data a ochrany osobních údajů? Jak přistoupit k zavádění pravidel odpovědnosti za projevy na internetu? Množství právních otázek spojených se společensko-technologickým pokrokem je nekonečné. Právní komunita je proto velmi zaneprázdněná úvahami nad tím, jak vzít již existující právní principy a aplikovat je na tyto fenomény.

Jestliže je nicméně shora uvedeným otázkám a nutnosti zavádění nové právní regulace v právní komunitě věnován velmi široký prostor (a to není s podivem, protože toto konec konců právní komunita dělá odjakživa), pak je nutné podotknout, že naopak relativně málo prostoru je věnováno druhé straně mince. Nové technologie totiž nepřinášejí jen otázky na to, jakým způsobem je má právo regulovat, to znamená plnit svoji reaktivní funkci. Přináší i otázky, jakým způsobem bude technickým pokrokem ovlivněno samotné právo, právní praxe, justiční systém a vztah člověka k právu.

Takové otázky se pak již netýkají ideálního režimu regulace nějakého nového technologického fenoménu, tedy vytváření nového práva. Naopak se zaměřují na existující právo a na to, jak jeho tvorbu, aplikaci, interpretaci a dostupnost za pomoci těchto nových technologií změnit, a proměnit tak samotnou podstatu právní práce. Lze říci, že technický pokrok právu umožňuje, aby vedle své reaktivní funkce více

podpořilo i svou funkci proaktivní. Proaktivita zde spočívá v tom, že právní praxe, aplikace právních předpisů a právní systém obecně se stávají efektivnějšími, levnějšími a přístupnějšími, aniž by přitom docházelo k proměně samotného obsahu právních předpisů (zde by se již jednalo opět o reaktivní stránku práva). Proaktivní stránkou práva se proto v této práci nadále rozumí právě proměna právní praxe zapříčiněná technickým pokrokem, který umožňuje právním profesionálům (ale i běžným lidem) pracovat s právem efektivněji.

Dnešní absolventi právnických fakult jsou obdařeni relativně dobrou přípravou v oblasti reaktivní funkce práva, na kterou se soustředí v podstatě celé jejich studium (jde zejména o poznávání, interpretaci a aplikaci právních předpisů v různých situacích, ať již těch, které právo předpokládá, nebo těch, které právo nepředpokládá).

Je nicméně v zájmu celé společnosti i právnického stavu, aby absolventi práv dobře rozuměli i proaktivní stránce práva a orientovali se v ní. Pokud absolventi tyto vlastnosti mít nebudou, stane se proaktivní stránka práva exkluzivní doménou převážně technických expertů podílejících se na vývoji systémů umožňujících právu jeho proaktivitu. Tito experti ovšem samotnému právu často nerozumí, nemají k němu žádný vztah, respektive konkrétní problémy a jejich možná technická řešení vnímají častěji jako byznysovou příležitost než jako skutečnou možnost učinit změnu k lepšímu. Takový stav pak jistě nemá za následek dobré právo.

Tato diplomová práce nazvaná „Ideální absolvent právnické fakulty v 21. století“ se více zaměřuje právě na proaktivní stránku práva. Základní tezí této práce je, že proaktivní stránka práva bude v budoucnu s postupným vývojem technologií hrát čím dál důležitější roli. Absolvent právnické fakulty proto této stránce práva bude muset dobře rozumět, aby mohl být ve svém oboru úspěšný.

K ověření tohoto předpokladu je nutné provést analýzu současného vývoje na poli proaktivní stránky práva a popsat, jakým způsobem se právo a jeho praxe díky novým technickým možnostem mění. To lze shrnout do několika definičních znaků proaktivní stránky práva, které práce rozvádí. Práce dále přiblíží, jak jsou tyto změny reflektovány v akademické sféře a nakolik je zde snaha právní vzdělání upravit tak,

aby lépe obsáhlo i tuto proaktivní stránku. Zvláštní pozornost je přitom věnována právnickým fakultám v České republice jako specifickému příkladu.

V kapitole 1 práce podává přehled literatury k tématu proaktivní stránky práva, resp. budoucího vývoje právních služeb a právního vzdělávání, v kapitole 2 jsou blíže vymezeny její cíle. V kapitole 3 práce popisuje použitou metodiku – tedy pracovní postup, který byl použit k dosažení vymezených cílů. V kapitole 4 je uveden přehled dosažených výsledků, které jsou podrobeny diskusi v kapitole 5. Závěr obsahuje 6. kapitola.

1 Přehled literatury

V této kapitole je podán základní přehled dostupné literatury související s tématem diplomové práce. Přehled je dělen na literaturu zahraniční a českou. Při literární rešerši byl kladen důraz zejména na ty práce, které se zabývají budoucím vývojem právních služeb a právního vzdělávání.

1.1 Zahraniční literatura

Budoucnosti právní práce a právních služeb se velmi podrobně věnuje například Susskind (2017). Stejný autor se svým synem zpracoval i dílo zabývající se budoucností práce obecně (Susskind a Susskind 2022).

Dále existují díla věnující se propojení práva a technologií obecně (Katz et al. 2021), případně i specificky budoucnosti právního vzdělávání (Katz 2014), (Ribstein 2011). Jiní se zaměřují na dopad právních technologií (Whalen 2022), případně se snaží modelovat budoucí profil právního profesionála a oblasti jeho kompetencí (Carrel 2019).

1.2 Česká literatura

Pro Českou republiku je zatím typické, že ačkoliv je budoucnost právní profese tématem relevantním (které se řeší například v rámci diskusí v jednotlivých právnických stavech, především v tom advokátním), není k dispozici mnoho literatury, která by toto téma zpracovala komplexně.

Nalezené tituly proto s budoucností právní profese souvisí spíše nepřímo. Někteří autoři se věnují elektronizaci práva jako nástroji pro jeho efektivnější výuku (Cvrček et al. 2020). Jiní poukazují na to, jakým způsobem může právní profese těžit z využívání moderních technologií a automatizovat část právní práce, například pomocí programování (Michna 2019).

Naopak velké množství prací se věnuje propojení práva a technologií z perspektivy reaktivní stránky práva. Typicky půjde o práce, které řeší regulaci umělé inteligence,

blockchainu či dalších nových fenoménů. Reaktivní aspekty práva a technologií ovšem nejsou předmětem této diplomové práce.

1.3 Vysokoškolské kvalifikační práce

Z vysokoškolských prací týkajících se reaktivní stránky práva se převážná většina věnuje možnostem využití nových technologií pro právní účely. Například na blockchain se v tomto smyslu zaměřují Kupčík (2021) a Škapa (2019). Blechová (2022) zpracovala téma online soudnictví, jiné práce se věnují přímo právním informačním systémům (Kunc 2012). Jarolímová (2020) se zabývala identifikací entit v právních textech, tedy strojovým zpracováváním právních textů.

Tématu této diplomové práce se zřejmě nejvíce blíží Vyhnánková (2019), která se mimo jiné věnovala disruptivním technologiím v právu a tomu, jak model poskytování právních služeb upravit tak, aby disruptivní technologie dostatečně refletoval a právně aproboval. Vzhledem k blízkosti tématu diplomové práce s touto prací jsou obsah a závěry obou prací blíže rozebrány a porovnány v kapitole věnující se diskuzi (k tomu viz kapitola 5.1 práce).

2 Cíle práce

Cíle této práce lze dělit na jeden cíl hlavní a několik cílů dílčích, jejichž prostřednictvím je hlavní cíl plněn.

2.1 Hlavní cíl

Hlavním cílem této práce je zjistit, jak jsou v právním vzdělávání v České republice reflektovány některé nové trendy na poli vývoje právní praxe, především rostoucí důležitost proaktivní stránky práva. Odůvodnění hlavního cíle vychází z úvodu této práce.

2.2 Dílčí cíle

Hlavní cíl práce je pak plněn skrze následující dílčí cíle:

- **Vymežit v obecné rovině základní profil absolventa práv.** Naplnění tohoto cíle předpokládá přiblížení role právníka ve společnosti a identifikaci základních vlastností, které by dle všeobecného konsenzu (pokud takový lze najít) měli absolventi právnických fakult mít. Jedná se přitom o vlastnosti spíše v obecné rovině (tzn. ne konkrétní dovednosti například ve smyslu schopnosti ovládat určité technologie) tak, aby tyto vlastnosti (resp. míra jejich naplnění) mohly být konfrontovány s proaktivní stránkou práva.
- **Vymežit základní aspekty proaktivní stránky práva, resp. nejnovějšího vývoje na poli právní praxe, zejména ve spojení s využíváním moderních technologií.** K naplnění tohoto dílčího cíle je nutné vyhledat a analyzovat dostupnou literaturu, která se zabývá budoucím vývojem právních služeb a s tím souvisejícím vývojem profilu právního profesionála.
- **Představit některé reakce právního vzdělávání na proaktivní stránku práva.** V tomto dílčím cíli bude přiblíženo, jakým způsobem instituce nabízející právní vzdělání nejčastěji na proaktivitu práva reagují, tedy jak například upravují poskytované vzdělání, aby reflektovalo nové vlastnosti, které právník potřebuje k úspěšnému plnění své společenské funkce.

- **Ověřit, nakolik je proaktivní stránka práva reflektována při výuce na právnických fakultách v České republice.** U tohoto cíle je nutné analyzovat studijní plány dostupné na jednotlivých právnických fakultách a identifikovat ty případné předměty či kurzy, které souvisejí s proaktivní stránkou práva a předávají ji studentům.

Shora uvedené cíle jsou naplněny v rámci výsledků této práce dostupných v kapitole 4.

3 Metodika

Práce využívá především metodu rešerše, abstrakce a metodu analýzy dokumentů.

Metoda rešerše slouží k vyhledání materiálů nutných k naplnění předepsaných cílů, především k vymezení nejdůležitějších aspektů proaktivní stránky práva a základního profilu právního profesionála. Dokumenty získané rešerší jsou podrobeny dokumentové analýze, při které je dále využita i metoda abstrakce, aby získané poznatky byly v rámci výsledků předkládány v adekvátní míře detailu.

3.1 Využití informační zdroje

Práce vychází převážně z veřejně dostupných informačních zdrojů. Tištěná literatura k tématu práce byla vyhledávána v knihovnách Právnické fakulty Univerzity Karlovy v Praze a Vysoké školy ekonomické v Praze, případně v autorově osobní knihovně. Odborné články k tématu práce byly vyhledávány na portálech JSTOR, Web of Science, SSRN a ResearchGate. Při vyhledávání byla využita příslušná klíčová slova.

Relevantní dokumenty týkající se profesního profilu právníka byly vyhledány i v informačních zdrojích Americké advokátní komory. Pro účely zkoumání stavu výuky proaktivní stránky práva na právnických fakultách v České republice byly analyzovány studijní plány na jednotlivých právnických fakultách veřejných vysokých škol (Univerzita Karlova, Masarykova univerzita, Univerzita Palackého v Olomouci, Západočeská univerzita v Plzni), jež jsou dostupné na webových stránkách těchto fakult, případně v informačních systémech příslušných univerzit.

Pro vyhledání právních předpisů byly využity právní databáze Nové ASPI a Beck-online.

3.2 Pracovní postup

Při plnění prvních dvou dílčích cílů této práce autor nejprve vyhledal relevantní literaturu a odborné články ve shora popsaných informačních zdrojích, následně tyto dokumenty analyzoval a abstrahoval z nich nejdůležitější poznatky o profesním

profilu právníka a budoucím vývoji právního oboru (proaktivní stránka práva). Tyto poznatky následně představil ucelenou formou v kapitolách 4.1 a 4.2 práce.

V rámci plnění třetího cíle provedl autor průzkum reakcí na proaktivitu práva ze strany některých zahraničních univerzit poskytujících právní vzdělání, případně i ze strany organizací zaměstnávajících absolventy právnických fakult, a následně přístupy ke změnám v právním vzdělání klasifikoval do několika odlišných kategorií. Některé příklady reakcí byl autor schopen identifikovat již v rámci plnění prvních dvou cílů práce. Informace o příslušných vzdělávacích programech byly vyhledávány přímo na stránkách univerzit nebo jiných institucí, které programy nabízejí.

V rámci čtvrtého dílčího cíle autor prošel a analyzoval studijní plány na právnických fakultách v České republice a identifikoval ty předměty a kurzy (pokud byly nějaké nabízeny), které dle jejich obsahu mohou pomoci absolventům poznat proaktivní stránku práva. Důraz byl kladen především na kurzy seznamující studenty s právními technologiemi, respektive kurzy, jež umožňují studentům lépe přemýšlet nad povahou právní práce a možnostmi jejího zefektivnění za pomoci právních technologií (jde například o projektový management, právní design, analýzu podnikových procesů aj.). Pokud došlo k identifikaci takového kurzu, prošel autor dále i sylabus příslušného kurzu, aby získal rámcovou představu o obsahu předmětu. Jednotlivé předměty na českých právnických fakultách a jejich rámcový obsah poté autor porovnal ve stručné tabulce (k tomu viz kapitola 4.4 práce).

4 Výsledky

V této kapitole jsou dostupné výsledky, které jsou seřazené dle cílů vymezených v 2. kapitole práce.

4.1 Profil absolventa práv

Role právníka se může zásadně lišit v závislosti na jurisdikci, v níž právník působí. Právník je nejčastěji definován jako osoba, která praktikuje právo, ať už jako advokát, soudce, notář, státní úředník, firemní právník nebo jiný profesionál. Praktikováním práva se přitom rozumí nejčastěji jeho interpretace a aplikace na konkrétní případy, zároveň však materiálně i tvorba práva, protože právě praktikováním práva se právo proměňuje, ať už vznikem různých doktrinárních přístupů, nebo soudcovského práva (Bobek a Kühn 2013, s. 23–39).

Tato spíše technická definice nám nicméně příliš neusnadňuje pochopit, jaká je konkrétní role právníků ve společnosti, tedy jakou specifickou společenskou potřebu naplňují. To přitom není vůbec triviální otázka. Měla by přitom zajímat i právníky samotné. Jak se zdá, společnost na ně mnohdy nazírá spíše jako na zastánce mocných a bohatých než na cokoliv jiného. Zde stačí odkázat na druhou část Shakespearovy historické hry Jindřich IV., v níž postavy při úvahách nad společenským uspořádáním jako jednu z prvních věcí navrhnou usmrcení všech právníků (Fischer 1994).¹

Ovšem bez ohledu na to, že většinové společenské vnímání právníky příliš nedoceňuje, jsou stále důležití. Pokud samotná potřeba práva vyplývá z nutnosti regulovat některé mezilidské interakce a zajistit efektivní vynucování společenské

¹ „První náš čin buď usmrcení všech právníků“ je věta pronesená postavou řezníka Richarda v rámci druhé scény čtvrtého dějství hry. Běžně je chápána jako kritika právního stavu a jeho přílišné provázanosti se společenskými elitami. V kontextu hry ji však mnozí chápou také jako obranu právníků – pokud chceme provést revoluci, nepůjde to bez toho, abychom se nejprve vypořádali s právníky.

smlouvy, pak právníci jsou ti, kdo nejen pomáhají právo budovat a vynucovat jej, ale zároveň umožňují lidem se v právu dobře orientovat, tedy nejen ho znát, ale zároveň jej umět využít ve svůj prospěch.

4.1.1 Role právníka a proaktivní stránka práva

V této souvislosti lze uvažovat hned o několika rolích, které právník v konkrétních případech plní. Může být technickým expertem, moudrým poradcem nebo výkonným lídrem (Heineman et al. 2014, s. 9–11).

Role technického právního experta je ta zřejmě nejznámější. Právník je již intuitivně především expertem na právo. V této roli právník pomáhá řešit problémy skrze identifikaci relevantních právních norem a jejich aplikaci na konkrétní případ. K tomu potřebuje právní znalosti z mnoha různých právních oborů, ale také celou řadu dalších schopností a dovedností, a to především těch analytických.

Role poradce vyžaduje, aby právník byl schopen řádně implementovat již učiněná rozhodnutí. Nejde tedy o ten typ poradenství, kdy je nutné učinit konkrétní právní rozhodnutí (tedy například, zda podat žalobu) – to spadá spíše do role právníka jako technického experta. Jde o poradenství týkající se uvedení daného rozhodnutí do reality – tedy např. volba konkrétní strategie vedení sporu či vyjednávání transakce. Spadají sem i otázky, které nejsou čistě právní, například v oblasti compliance – je například vhodné přijmout standardy, které jdou nad rámec minimálních zákonných?

V poslední řadě jsou právníci v pozicích lídrů, kde určitá konkrétní rozhodnutí činí sami, a nesou tak tíhu odpovědnosti. Tato role je poměrně obsáhlá – mohou sem patřit vedoucí partneři advokátních kanceláří, soudci, státní zástupci, vedoucí právních oddělení velkých firem, ale například i akademici. Právě v těchto pozicích mají právníci nejvíce vlivu na podobu právního systému a justice jako celku.

Vzhledem k těmto definovaným rolím lze identifikovat několik odpovědnostních principů, z nichž by měl právník v průběhu své kariéry vycházet (Heineman et al. 2014, s. 11–13):

- odpovědnost vůči lidem, kterým slouží instituce, v níž právník působí;
- odpovědnost vůči právnímu systému a právnímu státu jako celku;
- odpovědnost vůči samotné instituci, v níž právník působí;
- odpovědnost vůči společnosti jako celku a za prostředí, v němž jednotlivé právní instituce mohou úspěšně působit v souladu s právním státem.

Výše uvedené principy představují pouze jeden z přístupů k odpovědnosti a etice právníků. Existuje i řada dalších včetně těch se zaměřením na implikace pro konkrétní právní profese (Sobek 2019). Shora uvedené principy nicméně dobře pokrývají celý rozsah odpovědnosti právníka – tedy od mikroúrovně (klienti kanceláře, občané na úřadě) až po makroúroveň (celková podoba právního systému a právního státu v zemi).

Je zřejmé, že ne vždy je možné uspokojit všechny tyto principy. Pokud se ovšem v právním vzdělávání nezačne klást větší důraz na proaktivní stránku práva, může být brzy naplnění těchto principů čím dál větší výzvou.

Při úvahách o reformách právního vzdělávání nebo ideálním profilu absolventa práv se přitom nedostatečný důraz na proaktivní stránku práva donedávna za problém nepovažoval. To lze relativně dobře ukázat na profilu absolventa práv, který je běžně požadován za ideální.

4.1.2 Dovednostní a hodnotový profil právníka

Pokud je na světě jurisdikce, v níž byla věnována velká pozornost tomu, jak by ideální absolvent práv měl vypadat, pak jsou to Spojené státy americké. V 80. letech 20. století byla pro právní vzdělávání ve Spojených státech charakteristická neustálá kritika ze strany právní praxe. Byla zde očividná propast mezi tím, co se absolventi učili na právnických fakultách, a tím, co od absolventů vyžadovali praktičtí právníci. Pro právníkové fakulty byla typická výuková metoda Christophera Columba Langdella, který byl děkanem právní fakulty Harvardské univerzity na konci 19. století. Cílem této metody bylo právo zjednodušit a systematizovat, a to zaměřením na výuku klíčových okruhů judikatury osvětlujících hlavní právní principy a doktrínu, výuka pak probíhala především sokratovskou metodou. Dle Langdella bylo právo primárně

vědou, přičemž všechny její materiály byly dostupné především v knihách obsahujících rozhodnutí odvolacích soudů. Tento přístup měl však za důsledek spíše právě výchovu právních vědců než přípravu absolventů na právní praxi (Yaphe 2010).

Americká asociace advokátních komor se proto začátkem 90. let rozhodla zpracovat několikaletý projekt, jehož cílem bylo zjistit, jak tuto pomyslnou propast mezi absolventy a právní praxí zúžit. Výsledkem tohoto snažení byla obsáhlá zpráva (McCrate Report) Americké asociace advokátních komor, která mimo jiné identifikovala celkem deset klíčových dovedností absolventa (ABA 1992, s. 138–140).

Mezi tyto dovednosti dle zprávy patří:

- 1) **Řešení problémů.** Aby mohl právník vyvinout strategii, která povede k dosažení určitého cíle nebo řešení konkrétního problému, musí být schopen problémy správně identifikovat a posoudit, navrhnout množství alternativních postupů a připravit plán, zavést jej do praxe a v průběhu celého procesu být zároveň otevřen možným novým informacím a nápadům, jež mohou mít na řešení problému vliv.
- 2) **Právní analýza a argumentace.** Právník při své práci analyzuje a aplikuje právní pravidla a principy. Aby byl v této činnosti úspěšný, musí mít schopnost identifikovat a formulovat právní problémy a relevantní právní teorie. Ty musí umět také rozvíjet, případně kriticky hodnotit, vše za účelem přípravy správné právní argumentace.
- 3) **Právní rešerše/průzkum.** Právní práce spočívá i v identifikaci právních problémů a jejich následné rešerši. K tomu je třeba znalost povahy relevantních právních pravidel a institucí, dovednost používat základní nástroje právního průzkumu a schopnost připravit efektivní a celistvý plán právní rešerše.
- 4) **Skutková analýza a vyšetřování.** Právník musí umět správně posoudit faktickou (skutkovou) situaci. To zahrnuje schopnost posoudit, zda je nutné

skutkovou situaci vyšetřovat, připravit plán a strategii takového vyšetřování a implementovat je v praxi, správně setřít a posoudit výsledky takového vyšetřování a rozhodnout, zda proces vyšetřování může být ukončen.

- 5) **Komunikace.** Právní práce vyžaduje dobrou úroveň ústní i písemné komunikace. K tomu je třeba komunikovat prostředky, které jsou efektivní a v souladu s postavením příjemce komunikace.
- 6) **Poradenství.** Aby mohl být právník efektivním rádcem pro své klienty, měl by vytvořit s klientem vztah, který respektuje povahu a přirozené hranice role právníka. Zároveň musí být právník schopen pomoci klientovi s konkrétními rozhodnutími – k tomu je nutné získat od klienta relevantní informace, analyzovat je, v jejich kontextu poskytnout radu o předmětném rozhodnutí a následně klientovo rozhodnutí prakticky implementovat.
- 7) **Vyjednávání.** Vyjednávání, ať už v kontextu právního sporu nebo transakce, je nedílnou součástí právní práce. Právník by proto měl být schopen se správně na vyjednávání připravit, dobře jej vést, efektivně informovat klienta o vyjednaných podmínkách a provést klientovo rozhodnutí.
- 8) **Litigace a alternativní řešení sporů.** Aby mohl právník svého klienta řádně informovat o možnostech litigace a alternativních metodách řešení sporů, musí rozumět funkcím těchto procesů a potenciálním důsledkům jejich volby. To vyžaduje základní znalost procesu litigace u prvostupňových i odvolacích soudů a dalších institucí určených k řešení sporů, ale i řízení před správními a exekučními orgány.
- 9) **Organizace a řízení právní práce.** Právní práce vyžaduje formulaci cílů a principů jejího řízení. Právník by měl své pracovní procesy a systémy nastavit tak, aby byla zajištěna efektivní alokace úsilí, času a zdrojů, aby práce byla vždy hotova včas, aby byla vhodně upravena pravidla spolupráce v rámci týmu a aby byla administrace celé právní praxe efektivně řízena.

- 10) **Rozpoznávání a řešení etických dilemat.** Právník musí být obeznámen s povahou a zdroji etických standardů jeho profese. To zahrnuje nejen znalost prostředků, jimiž jsou tyto etické standardy vymáhány, ale i procesů rozpoznávání a řešení etických problémů.

Výše uvedené dovednosti pak dle zprávy doplňují celkem čtyři základní profesní hodnoty (ABA 1992, s. 140–141), mezi něž patří:

- 1) **Kompetentní zastupování v právních věcech.** Právník by měl vždy být schopen řádně zastupovat své klienty. K tomu potřebuje získat určitou míru kompetence v oboru své praxe a tu si kontinuálně udržovat.
- 2) **Podpora spravedlnosti, férovosti a morálky.** Právník je příslušníkem profese, která je do velké míry odpovědná za kvalitu justice, proto by měl ve své denní praxi pamatovat na hodnoty spravedlnosti a morálky. Měl by přispívat ke snaze své profese o zpřístupnění právních služeb těm, kdo si je nemohou dovolit. V poslední řadě by se pak měl snažit naplnit odpovědnost své profese za zlepšování práva a právních institucí.
- 3) **Snaha o zlepšení profese.** Právník by se měl účastnit aktivit, jejichž účelem je zlepšení jeho profese. To může zahrnovat podílení se na přípravě nových právníků a snahu o minimalizaci předsudků v profesi založených na rase, náboženství, etnicitě, pohlaví či sexuální orientaci.
- 4) **Kontinuální seberozvoj.** Právník by měl vždy vyhledávat možnosti, jak si rozšířit své profesní znalosti a zlepšit své dovednosti. To vyžaduje, aby si právník zvolil takový typ práce, který mu umožní rozvíjet svou profesionální kapacitu a dosahovat svých profesních a osobních cílů.

Nelze si nevsimnout, že výše uvedené dovednosti a hodnoty mají primárně vztah k praktikujícím právníkům, tedy advokátům. McCrate Report byl konec konců zpracován asociací advokátních komor. U většiny jednotlivých hodnot a dovedností je však zřejmé, že jsou přenositelné i do všech ostatních právních profesí. Lze najít i výjimky (například pro soudce patrně nebude využitelná profesní hodnota

kompetentního zastupování klientů v právních věcech), ovšem většina dovedností i hodnot platí napříč právními profesemi. Pro účely této práce lze tedy McCrate Report považovat za formu konsenzu o dovednostech a hodnotách právníků obecně.

Dále lze polemizovat s tím, zda je možné i pro kontinentální jurisdikce přijmout za svůj hodnotový a dovednostní rámec, který se vyvinul v jurisdikci angloamerické. Na určité úrovni obecnosti je nicméně právní práce v obou jurisdikcích velmi podobná – navíc už pro samotnou obsáhlost tohoto průzkumu není vhodné jej přehlížet.

Vychází z něj přitom i rámce právních dovedností a hodnot v České republice – je totiž velmi snadné vidět určitou paralelu v propasti mezi teorií a praxí, na kterou je v tuzemsku také upozorňováno (Tomoszek a Tomoszková 2012). I v České republice je tak McCrate Report často využíván jako jeden ze základních stavebních kamenů při úvahách o metodách výuky práva, zejména s důrazem na nutnost poskytnutí více prostoru právníkům klinikám (Kristková 2012, s. 13–25). I zde jej proto lze do určité míry považovat za indikátor konsenzu o tom, jaký by profil absolventa právnické fakulty měl být.

Výše uvedený dovednostní a hodnotový rámec proto lze využít i v dalších částech této práce. Jejím výchozím předpokladem totiž je, že proaktivní stránka práva může mít podstatný vliv na to, jaké znalosti a schopnosti budou absolventi právnických fakult muset mít, aby mohli shora uvedený ideál dovedností a hodnot realizovat.

Je zřejmé, že technologická evoluce nedopadá na všechny dovednosti a hodnoty stejně. Například již na začátku 20. století bylo evidentní, že právě využívání technologií při praxi práva začíná být čím dál důležitější, a ačkoliv McCrate Report tento aspekt právní praxe přímo nepokrývá, lze vysledovat, že technologie mají dopad na některé dovednosti více než na jiné. Např. sféra organizace a řízení právní práce díky technologiím zažila (a stále zažívá) nebývalý rozvoj (Steele 2003).

Obdobně například dovednost provádění právních rešerší a průzkumů bude novými technologiemi pravděpodobně ovlivněna více než dovednost přímého právního poradenství klientovi. Lze očekávat, že technologie budou mít dopad i na další dovednosti a hodnoty, ale z povahy věci ne na všechny stejně.

Při identifikaci jednotlivých proaktivních stránek práva (resp. trendů, jakými je právní praxe v důsledku nových technologií měněna) je proto vždy vhodné identifikovat konkrétní dovednosti a hodnoty z profilu právního absolventa, na něž má tento trend vliv, a jak by se potenciálně měly měnit znalosti a schopnosti, jež bude absolvent muset mít, aby tuto dovednost nadále udržel na adekvátní úrovni, resp. aby příslušnou profesní hodnotu mohl dále naplňovat.

4.1.3 Shrnutí

Pokud výše uvedený dovednostní a hodnotový profil absolventa práv přijmeme za svůj, můžeme dále u jednotlivých prvků proaktivní stránky práva sledovat, nakolik bude její znalost pro absolventy právnických fakult důležitá.

4.2 Některé aspekty proaktivní stránky práva

V současné době stojíme pravděpodobně na pokraji čtvrté průmyslové revoluce. Svět je více propojený než kdy dříve, lidé také mají k dispozici doposud nevídané množství počítačového výkonu, které se přitom neustále zvětšuje. Nové fenomény jako internet věcí předznamenávají, že pro budoucnost je charakteristická nejen mezilidská komunikace, ale i komunikace mezi lidmi a technologií, resp. mezi různými technologiemi navzájem. Aby tato interakce mohla fungovat a zlepšovat se, potřebuje data – i proto se datům někdy přezdívá nová ropa 21. století. Není nijak překvapivé, že právě datová analýza je v současnosti jednou z nejvíce poptávaných dovedností, jež vytváří zcela nové, doposud nevídané role jako např. datový vědec či datový inženýr (Uygun 2021).

Transformací logicky prochází i pracovní trh. Je čím dál obtížnější předvídat, jak přesně bude lidská práce za několik desítek let vypadat. Většina expertů se nicméně shoduje, že se bude hodně lišit od podoby té dnešní. Představa stabilního povolání, které člověk může vykonávat celý život, pravděpodobně vezme za své. Pracovní trh bude více fluidní a pracovníci budou muset být flexibilnější. Jestliže se dříve automatizace omezovala především na sféru fyzické práce, dnes je zcela běžné automatizovat i práci duševní, a to včetně té komplexnější (Harari 2019, s. 37–62).

Technologie již nejsou pouze pasivními sluhy, nýbrž se díky obrovskému množství dat začínají aktivně učit více o světě kolem sebe a o člověku. Jejich základním úkolem je předvídat – jakou reklamu či příspěvek zobrazit uživateli sociální sítě, do kterého jízdního pruhu se zařadit, jaké potraviny objednat, kterého partnera v seznamovací aplikaci nabídnout. Technologie se stávají proaktivními.

Bylo by jistě zcela naivní si myslet, že obor práva těmito nastávajícími změnami nebude ovlivněn. Právo se stejně jako mnoho dalších oborů stane také více proaktivním.

Tuto nastávající změnu ovšem nelze chápat tak, že by byla zapříčiněna pouhým technologickým pokrokem. To znamená, že to není pouze samotný vývoj nových technologií (rozvoj proaktivní stránky práva), který by sám o sobě způsobil i jejich zavedení v praxi. Důvody rozvoje proaktivní stránky práva jsou mnohdy spíše ekonomické.

Profesor Richard Susskind vedle samotných technologií rozeznává ještě další dva hybatele změny, kterou právo v nynější době prochází (Susskind 2017, s. 3–15).

První z nich je čistě ekonomický a založený na jednoduché observaci, že právníci musí dělat čím dál více práce s čím dál menšími prostředky. Rozpočet právních oddělení v korporátech se zmenšuje, obdobně se zmenšuje i množství prostředků, které jsou firmy ochotné vynaložit na externí právní služby. Je to často dáno tím, že práce právních oddělení není vnímána jako služba s přidanou hodnotou, ale spíše jako nutné zlo (právní servis koneckonců téměř s jistotou nebude v žádné organizaci patřit mezi procesy klíčové, ale spíše mezi procesy podpůrné).

Zároveň se nicméně zvyšuje komplexita právní regulace a s ní množství právní práce. Opačnou stranou mince je pak právní poradenství pro běžné spotřebitele – ti právní služby potřebují také, nicméně za běžných tržních podmínek si je často nemohou dovolit.

Zcela logickým východiskem z tohoto paradoxu je hledání nových způsobů, jak právní servis poskytovat (ať už v kontextu in-house týmů nebo advokátních kanceláří,

případně i ve veřejné správě). Představa právního poradenství jako vysoce specializované a exkluzivní služby na míru, kterou je podle toho také nutné adekvátně ohodnotit, je v tomto kontextu neudržitelná.

S tím souvisí i druhý profesorem Susskindem zmíněný hybatel změny. Tím je liberalizace poskytování právních služeb. Shora zmíněná ekonomická realita totiž vytváří tlak na to, aby právní služby mohly legálně poskytovat i jiné subjekty než pouze licencovaní advokáti, a to zejména tehdy, když jsou tyto služby poskytovány levněji, rychleji a škálovatelně.

Vše uvedené můžeme demonstrovat na konkrétních příkladech, v jejichž důsledku se právo stává více proaktivním.

4.2.1 Právní technologie

Právní technologie (Legal technology nebo také Legal Tech) jsou zpravidla technologie, jejichž účelem je podporovat právní sektor, ať už v oblasti poskytování právních služeb, nebo při administraci spravedlnosti (v justici).

Pokud bychom měli právní technologie přesně popsat, můžeme využít definici Ryana Whalena. Dle něj jsou právní technologie všechna zařízení, která mohou sloužit k interakci s hmotným substrátem práva nebo asistovat svým uživatelům s touto interakcí, a to včetně dovedností a technik, díky nimž můžeme tato zařízení využívat (Whalen 2022). Tato definice je v souladu s širším, tradičním chápáním pojmu technologie, který zahrnuje nejen konkrétní technická zařízení, ale i způsob, jakým tato zařízení používají k plnění konkrétních úkolů (Gála et al. 2015, s. 18).

Investice do právních technologií jdou v posledních letech rapidně nahoru (Pivovarov 2019) – ke konkrétním důvodům viz výše.

Právní technologie zde samozřejmě již nějakou dobu jsou. Vždyť první technologickou revolucí v právu byl zřejmě okamžik, kdy začaly být právní normy zaznamenávány na nějaký nosič (například hliněné desky).

Dnes si již ovšem pod souslovím právní technologie pravděpodobně představujeme sofistikovanější zařízení. Může se jednat o expertní systémy, které usnadňují orientaci v právních normách (například ve Spojených státech známý systém TurboTax od společnosti Intuit, který usnadňuje přípravu daňových přiznání). Velmi rozšířené jsou v angloamerických jurisdikcích také elektronické systémy na podporu e-discovery. Dále existuje řada systémů usnadňujících práci s dokumenty, respektive její automatizaci (zde může být příkladem původem česká společnost Legito s.r.o., která nedávno dokonce expandovala na trh ve Spojených státech). Technologie pomáhají při právních rešerších a litigačních analýzách, v oblasti compliance, jsou nepostradatelné v procesu due dilligence. Dokonce určují, zda člověk může být trestně stíhán na svobodě, nebo zda musí do vazby (Elyounes 2020).

Výrazně zvýšený zájem o právní technologie mají v současnosti i advokátní kanceláře. Ještě nedávno bylo nemyslitelné, aby advokátní kancelář měla svůj vlastní tým určený pro vytváření technologických řešení a platforem pro své klienty. Nyní toto praktikuje z významnějších advokátních kanceláří téměř každá. Jako příklady lze uvést Fuse, digitální inovační centrum advokátní kanceláře Allen & Overy, podobnou funkci plní Reinvent kanceláře Baker & MacKenzie, případně program Law& kanceláře DLA Piper.

Velmi dobrou ilustrací toho, jak mohou technologie právní praxi ovlivňovat a jak rychle jdou kupředu, je fakt, že pouze v průběhu psaní této práce došlo k obrovskému posunu v oblasti používání velkých jazykových modelů. Služba ChatGPT, nyní již ve své čtvrté iteraci, představuje univerzální jazykový model, který se již mnozí právníci pokoušejí implementovat do své běžné praxi. Opatrnost je zatím namístě – odstrašujícím příkladem může být newyorský právník, který model využil při přípravě podání, přičemž byl následně soudem konfrontován kvůli faktu, že podání citovalo neexistující rozsudky (Armstrong 2023). Ačkoliv lze mít pochyby o správnosti a přesnosti této technologie při jejím využívání například k právním rešerším, je nutné si uvědomit, že model se bude již pouze zlepšovat. Neustálé postupné zlepšování je vrozeným znakem této technologie, založené na strojovém učení z velkého množství dat. Dle Perlmana (2022) budou mít podobné generativní modely umělé inteligence

na právní praxi dost možná větší dopad než vynález internetu. Model již teď poskytuje na řadu právních otázek velmi dobré odpovědi, ačkoliv ani není optimalizován pro právní práci jako takovou – jistě se však na trhu objeví první produkty, které model přizpůsobí na míru potřebám právní praxe. Je zajímavé, že mezi prvními, kdo s těmito produkty přicházejí do kontaktu, jsou samotní právníci.

Právní technologie se proto postupně stává integrální součástí právní praxe a poskytování právních služeb. V jistém smyslu se dá říct, že v právním sektoru se začíná klást o něco menší důraz na samotný obsah služby (tzn. expertíza, která je nabízena), nicméně o to větší důraz se klade na způsob, jakým je poskytována (service delivery). A právě technologie zde hrají klíčovou roli. Umožňují zvýšit kvalitu těch právních služeb, které jsou poskytovány na míru, ale zároveň i rozšířit nabídku více standardizovaných právních služeb a zpřístupnit je širšímu zákaznickému spektru.

S tím velmi úzce souvisí i další fenomén utvářející právo ve 21. století, a to alternativní poskytovatelé právních služeb.

4.2.2 Alternativní poskytovatelé právních služeb

Alternativní poskytovatelé právních služeb jsou často definováni jako protiklad k tradičním poskytovatelům. Tradičním poskytovatelem právní služby se zpravidla myslí najatý advokát, jehož úkolem je asistence při řešení každého aspektu právního problému. Mezi tradiční poskytovatele právních služeb můžeme v dnešní době zařadit i týmy in-house právníků, které u větších společností právní problémy řeší interně a jsou zároveň odpovědné za management externích právních služeb.

Alternativní poskytovatelé právních služeb pak jsou ti „ostatní“. V zásadě můžeme v oblasti alternativního poskytování právních služeb identifikovat několik významných oblastí:

- **Velká čtyřka.** Velká čtyřka zahrnuje čtveřici světoznámých účetních firem (Deloitte, KPMG, Pricewaterhousecoopers, Ernst & Young). Nazývat tyto společnosti účetními firmami již ovšem dnes nestačí. Všechny společnosti

velké čtyřky totiž prošly určitou formou re-brandingu a samy sebe nyní chápou spíše jako firmy poskytující profesionální služby, v nichž oblast auditu již často ani negeneruje největší část obrátu. Vedle účetnictví se totiž velká čtyřka dnes věnuje celé řadě dalších oblastí od manažerských konzultací, řízení rizik, finančního, technologického a daňového poradenství až po (ne příliš překvapivě) právní poradenství.

- **Zprostředkovatelé právních služeb.** Někteří alternativní poskytovatelé fungují jako prostředníci mezi korporátní sférou a právníky. Typickým příkladem může být Axiom, který vznikl v roce 2000 v Německu. Jeho cílem je zprostředkovat právní služby, ať již vysoce specializované, či více obecné, klientům v korporátní sféře, kteří je zrovna potřebují. K tomu Axiom buduje síť právníků, kteří jsou schopni nárazově i dlouhodobě podpořit in-house týmy klientů společnosti Axiom pracující na konkrétních projektech. Tito právníci navíc mohou být doplněni i projektovými manažery či technologickými experty. Cena za tyto služby je přitom zpravidla nižší, než kdyby se klienti rozhodli najmout externí advokátní kancelář.
- **Online platformy.** Online platformou zde rozumíme platformy, které nabízí právní služby primárně pasivně – nejčastěji ve formě nejružnějších přehledů či návrhových vzorů smluv a podání, dále pak platformy, které se specializují na konkrétní právní problémy. V prvním případě tito poskytovatelé vycházejí z relativně jednoduché úvahy – ne každá právní služba musí být službou na míru konkrétnímu klientovi (ačkoliv advokáti takto své služby často rádi popisují). Určité právní problémy a situace se často opakují, navíc je zde rozsáhlá klientela, která si služby na míru nemůže dovolit, přesto ovšem právní servis vyžaduje. Ačkoliv tedy například vzorová smlouva nemůže zpravidla stoprocentně odpovídat situaci, v níž se klient nachází, bude vždy lepší než žádná smlouva. Typickými příklady těchto platforem mohou být LegalZoom a Rocket Lawyer, které se soustředí na jednoduchý právní servis pro fyzické osoby a menší podnikatele. Za český ekvivalent můžeme požadovat platformu Vzorné právo (ačkoliv rozsah služeb, které nabízí LegalZoom a Rocket Lawyer, je podstatně větší). V druhém případě tyto

platformy, většinou za použití nějakého technologického řešení, adresují konkrétní právní problém. Platforma DoNotPay původně vznikla jako nástroj boje proti pokutám za dopravní přestupky na bázi chatbotu, který byl po sérii několika otázek schopen vytvořit příslušné podání ke státnímu orgánu. Nyní platforma zahrnuje i řadu dalších služeb a funguje primárně na bázi mobilní aplikace. Sama sebe označuje za prvního „právního robota“.

- **Offshoring.** Offshoring je proces (mezinárodní outsourcing), v jehož rámci advokátní kancelář (případně i in-house právní tým) využívá zpravidla nižší ceny právních služeb v některých světových lokacích (například Indie) a zadává určitou část své práce profesionálům v této lokaci. Offshoring začal v právním sektoru získávat na popularitě po hospodářské krizi v roce 2008. Rozsah právních úkonů, které je možné tímto způsobem offshorovat, je zpravidla omezen na práci juniornějších právníků (tzn. právní asistenti, případně i koncipienti). Ve Spojených státech (kde je trend offshoringu zřejmě nejvíce znát) asi 85 % delegovaných úkonů tvoří práce právních asistentů, případně administrativní podpory, zbylých 15 % pak již práce juniorních právníků. V některých oblastech je ale poměr administrativní a specializované práce výrazně ve prospěch práce specializované – například více než 50 % offshorované práce v právu duševního vlastnictví představuje práci komplexní (Robertson 2011). Offshoring nejčastěji funguje dvěma způsoby. V prvním případě si advokátní kancelář (zpravidla nějaká větší mezinárodní) založí vlastní pobočku v zemi, v níž může výrazně ušetřit na nákladech na právní práci, a do této lokality následně přesune část práce. Obdobně mohou postupovat i právní oddělení některých mezinárodních korporací. Alternativou je využití servisu společností přímo zaměřených na offshoring právní práce – zde mezi významné poskytovatele služeb patří například Pangea3 nebo Integreon.

Shora uvedený výčet zdaleka nepokrývá všechny oblasti alternativního poskytování právních služeb, nicméně dává dobrou představu o tom, co si pod tímto pojmem představit. Zároveň je možné pozorovat, že alternativní poskytovatelé právních služeb využívají hned několika trendů.

Tím prvním je kontinuální tlak na snižování ceny právních služeb, resp. ona potřeba dělat více práce s méně prostředky. Do tohoto trendu poměrně jednoznačně zapadá offshoring, částečně pak i některé ze zprostředkovacích platforem jako Axiom.

Druhým trendem jsou technologie, které umožňují zlepšit právní servis pro dosud často přehlížený sektor právních služeb pro spotřebitele, a zacelit tak díru na trhu. Řada spotřebitelů si totiž právní služby nemůže dovolit, případně dokonce ani neví, že nějakou právní službu potřebují, respektive, že čelí právnímu problému. Toto se přitom zdaleka netýká pouze spotřebitelů s nižšími příjmy, byť je u nich tento problém výraznější. Dle poslední zprávy korporace právních služeb (Legal Services Corporation) až 92 % Američanů s nízkými příjmy (do 125 % federální úrovně chudoby) nedostane žádnou (případně pouze nedostatečnou) právní pomoc, a to i když čelí podstatnému právnímu problému. U obyvatel s vyššími příjmy (více než 400 % federální úrovně chudoby) se jedná až o 78 % (Legal Services Corporation 2022). Existence tohoto problému napříč všemi příjmovými skupinami pak byla v Americe potvrzena i některými studiemi soustředěnými pouze na jednotlivé státy (Avalos et al. 2019). I v tomto lze pro alternativní poskytovatele právních služeb spatřovat jistou byznysovou příležitost, která zároveň může řešit palčivý sociální problém. Právě online platformy typu LegalZoom nebo Rocket Lawyer mohou v tomto prostoru v budoucnu hrát důležitou roli.

Třetím trendem je zvyšující se poptávka po právních službách, které nejsou poskytovány samostatně, ale jsou integrovány do celistvého balíčku. Málokterý problém je dnes totiž čistě právní. Pokud nějaký sofistikovanější klient čelí právnímu problému, je velmi pravděpodobné, že s tímto problémem úzce souvisí i problémy další – finanční, účetní či technologické, problémy spojené s měřením rizika a výkonnosti, daňové či byznysově-manažerské problémy. Advokátní kanceláře si jsou tohoto vědomy, a proto se zaměřují na to, aby jejich právníci chápali problémy svých klientů kontextově. Alternativní poskytovatelé právních služeb se nicméně snaží jít ještě dále a spolu s řešením právních problémů nabídnout rovnou i řešení všech problémů ostatních. V tomto směru budou zřejmě nejsofistikovanějším alternativním poskytovatelem firmy z velké čtyřky, jejichž právníci mají v tomto

oproti právníkům z běžných advokátních kanceláří velkou výhodou. Pokud je totiž budoucnost práva v multidisciplinárních týmech, které poskytují integrovaná řešení (nejen) právních problémů, pak lze říci, že právě velká čtyřka má s tímto pracovním režimem oproti běžným advokátním kancelářím velké zkušenosti. Právníci z velké čtyřky jsou již zvyklí na to, že v konkrétním projektu často nehrají nejdůležitější roli a musí spolupracovat s celou řadou dalších expertů. I když se navíc zrovna nejedná o multidisciplinární právní problém, ale o čistě právní službu, i zde mohou právníci velké čtyřky čerpat z know-how a technických možností všech dalších oddělení.

Na shora uvedených příkladech je vidět, že ekosystém alternativních poskytovatelů právních služeb je relativně mladý a stále ve fázi růstu. Bude proto zajímavé sledovat, jaký celkový dopad budou alternativní poskytovatelé na sektor právních služeb mít.

Je evidentní, že v některých oblastech tyto alternativní poskytovatelé přímo konkurují těm tradičním (například velká čtyřka se snaží prezentovat jako dobrá alternativa velkých advokátních kanceláří). V jiných oblastech je konkurence o něco méně zřejmá – například online platformy typu LegalZoom, Rocket Lawyer nebo Vzorné právo jistě nepředstavují konkurenta pro největší advokátní kanceláře (přinejmenším v těch komplexnějších věcech, vyžadujících složitější právní úvahy), nicméně mohou již představovat relativně dobrou alternativu ke službám advokátů v menších městech, kteří pro své klienty řeší běžné věci každodenního života (jednoduché smlouvy, rodinné či dědické právo a další). Další typy služeb nabízené alternativními poskytovateli pak těm tradičním již nekonkurují vůbec – zde zpravidla půjde o ty služby, u kterých je i najmutí levnějšího advokáta často nevhodné (ačkoliv se například DoNotPay prezentuje jako „právní robot“, jistě není zvykem si právníka najímat na boj proti banálním pokutám za dopravní přestupky) – alternativní poskytovatelé tak zde vlastně trh právních služeb spíše rozšiřují, než že by jej činili více konkurenčním.

Jisté ovšem je, že podíl alternativních poskytovatelů na trhu právních služeb se postupně zvětšuje, a to do té míry, že dle některých už bychom tyto poskytovatele neměli nazývat „alternativními“ (Thomson Reuters 2021). S tím souvisí i další proaktivní stránka práva.

4.2.3 Deregulace poskytování právních služeb

Je logickou úvahou, že zvýšené požadavky na levnější a efektivnější právní služby spolu se vstupem nových poskytovatelů na trh dohromady vytvářejí tlak na deregulaci poskytování právních služeb. Tento tlak je citelný zejména ve chvíli, kdy určitá část právní práce může být například alternativními poskytovateli zvládnuta rychleji a levněji než těmi tradičními.

Profesor Richard Susskind tento fenomén nazývá liberalizací (nikoliv deregulací), a to s poukazem na to, že cílem není deregulace poskytování právních služeb jako taková, ale naopak začlenění nových potenciálních poskytovatelů právních služeb do regulatorního režimu právní praxe, a tím otevření právní praxe novým hráčům (Susskind 2017, s. 5–10).

Poskytování právních služeb je zpravidla výsadou specifického profesního stavu s odůvodněním, že toto je nutné k zajištění adekvátní úrovně právních služeb. Zde je nicméně možné oponovat, že pokud je nějaký jiný poskytovatel službu schopen poskytnout rychleji, levněji a uživatelsky přívětivěji (byť ne přímo na míru), pak se také jedná o určitý aspekt kvality této služby. Není přeci zřejmé, že právě právní služba advokáta na míru má být oním standardem kvality, ke kterému mají všichni (i alternativní poskytovatelé) aspirovat, zejména pokud dosažení tohoto standardu kvality znamená, že si většina spotřebitelů nebude moci službu vůbec dovolit.

I když ale alternativní poskytovatelé právních služeb (přinejmenším ti typu online platform) míří na poněkud odlišný typ klientů, než kteří běžně využívají služeb advokáta, přesto advokáti vnímají takové poskytovatele jako hrozbu a snaží se jejich pole působnosti omezit.

To lze dobře ilustrovat na dlouhodobém sporu mezi společností LegalZoom, již zmíněným alternativním poskytovatelem právních služeb ve formě online platformy, a Advokátní komorou Severní Karolíny ve Spojených státech.

Společnost LegalZoom začala v Severní Karolíně působit v roce 2003. Tamní advokátní komora nejprve společnosti služby poskytovat umožnila, nicméně od roku

2008 panovala mezi společností LegalZoom a advokátní komorou neshoda v tom, zda LegalZoom právní služby poskytuje oprávněně. Advokátní komora totiž byznysový model společnosti LegalZoom považovala za poskytování právních služeb, k čemuž je samozřejmě zapotřebí příslušná licence (Carter 2015).

Situace se nakonec vyhrtila natolik, že společnost LegalZoom podala na severokarolínskou advokátní komoru žalobu s tím, že advokátní komora porušuje pravidla ochrany hospodářské soutěže. Advokátní komora odpověděla žalobou vinící LegalZoom z neoprávněného poskytování právních služeb. V roce 2015 nakonec strany uzavřely dohodu o narovnání.²

Její obsahem bylo uznání advokátní komory, že služby společnosti LegalZoom, tedy poskytování přístupu k online platformě umožňující sestavení právního dokumentu na základě odpovědí na několik otázek, nepředstavují poskytování právních služeb dle severokarolínských právních předpisů. Dohoda zároveň vymezila několik podmínek, které LegalZoom musí při poskytování tohoto typu služby dodržet. Ty byly následně promítnuty i v novele právního předpisu upravujícího definici poskytování právních služeb (Smith 2016).

Shora uvedené nelze vnímat jinak než jako vítězství pro alternativní poskytovatele právních služeb, kterým bylo na základě výše uvedené dohody a následné úpravy právních předpisů umožněno nabízet jednodušší právní dokumenty, aniž by toto bylo považováno za poskytování právních služeb. LegalZoom však neměl problémy pouze s advokátními komorami, nýbrž i s jednotlivými advokátními kancelářemi. Ocitl se tak i na druhé straně barikády, když byl například žalován advokátní kancelář nabízející služby v oblasti patentového práva. Ta mimo jiné poukazovala na to, že LegalZoom to chce hrát na obě strany – nabízet služby, které jsou de facto totožné s právními službami poskytovanými advokáty, ale zároveň se vyhnout přísným

² LegalZoom.com, Inc. v. N.C. State Bar, 2015 NCBC 96.

regulacím, kterým advokáti podléhají.³ Tento spor nakonec také skončil dohodou o narovnání.

Shora uvedené velmi dobře ilustruje několik věcí. Za prvé, definice právních služeb není zcela jasná a lze očekávat, že právě se vstupem alternativních poskytovatelů na trh se bude i nadále měnit. Za druhé, alternativní poskytovatelé vstupující na trh nejsou něco zanedbatelného, co by si nezasloužilo pozornost. Naopak sektor těchto služeb rychle roste a získává čím dál větší vliv – ten se projevuje i určitým konfliktem s tradičními poskytovateli a snahou regulatorních orgánů adresovat tento vývoj. Tento vliv v budoucnu jistě i nadále poroste. Je možné, že zanedlouho bude většina právních služeb na trhu poskytována těmi, které v současné době ještě stále považujeme za alternativní poskytovatele. To může mít velký dopad na podobu právních služeb i práva jako celku.

Je nutné podotknout, že shora uvedený vývoj nicméně není možné očekávat okamžitě. Trh právních služeb ve Spojených státech amerických je jedním z největších na světě a skýtá mnoho příležitostí k inovacím – proto je také pro alternativní poskytovatele nejpritažlivější. Alternativní poskytovatelé také většinou (alespoň ze začátku, pokud se jedná o online platformy) nabízejí produkty formou určitých vzorů či standardizovaných dokumentů (s jednoduchými úpravami na základě požadavků zákazníka). Tento typ služby je zákonitě lukrativní spíše ve větších jurisdikcích. To stejné lze nicméně říci i o dalších alternativních poskytovatelích, protože řada z nich k vývoji svých produktů potřebuje velké množství právních dat (to je opět dostupnější spíše ve větších jurisdikcích). Tlak na deregulaci poskytování služeb lze proto jako první očekávat právě v těchto jurisdikcích, protože zde budou alternativní poskytovatelé nejaktivnější.

³ LegalForce, Inc. v. LegalZoom.com, Inc. (3:18-cv-07274), District Court, N. D. California

Naopak v menších jurisdikcích bude tento vývoj pravděpodobně pomalejší. To ovšem neznamená, že určitý tlak na deregulaci, resp. liberalizaci poskytování právních služeb neexistuje i zde. V tuzemsku lze uvést například nařízení vlády č. 208/2021 Sb., které upravilo obsahovou náplň některých živností a mimo jiné vymezilo i obsahovou náplň volné živnosti nazvané jako „poskytování služeb pro právnické osoby a svěřenské fondy“. Reakce České advokátní komory na sebe nenechala dlouho čekat (Saitzová 2021).

Ačkoliv bude odpor advokátních komor jistě tvrdý, historická zkušenost napovídá, že ekonomický tlak nakonec tento odpor překoná – v některých jurisdikcích dříve, v jiných později. V budoucnu tedy advokáti nebudou zdaleka jediní, kdo poskytují právní služby.

S tím souvisí další aspekt deregulace/liberalizace poskytování právních služeb, a to deregulace právních forem, v nichž je možné tyto služby poskytovat.

Je totiž pravidlem, že pokud jsou právní služby poskytovány například právnickými osobami, může se jednat pouze o určité typy právnických osob a společníci takových právnických osob mohou být zároveň pouze advokáti.⁴ Osoby odlišné od advokátů se tedy na poskytování právních služeb nemohou podílet ani nepřímo, například majetkovou účastí v právnické osobě poskytující právní služby.

V tomto modelu se ovšem začínají objevovat trhliny. Zřejmě doposud nejvýznamnějším místem, které prošlo podstatnou liberalizací právních forem, skrze něž lze právní služby poskytovat, je Velká Británie. Zákon o právních službách z roku 2007 (Legal Services Act) umožnil, aby advokátní kanceláře (resp. podíly v nich) byly vlastněny někým jiným než advokáty a aby byly obchodovány na burze. Tím zavedl tzv. alternativní obchodní struktury (Alternative Business Structures) pro

⁴ Viz například ust. § 15 odst. 1 zákona č. 85/1996 Sb., o advokacii, v platném znění.

advokátní kanceláře, které byly dříve typické pouze v Austrálii (kde jsou tyto struktury známé jako Incorporated Legal Practices).

V kontextu všeho, co již bylo o změnách na trhu právních služeb řečeno, dává tato změna smysl. Pokud je budoucnost právních služeb v interdisciplinárních týmech, v nichž právní profesionálové spolupracují s experty z celé řady dalších profesí, aby mohli poskytnout komplexní poradenství, pak je logické otevřít účast v právních formách poskytujících právní služby i neprávnickům.

Alternativní struktury pak skýtají i velkou příležitost k inovacím v právním byznysu. Advokátní kanceláře většinou neplatí za společnosti, které by přehnaně investovaly do výzkumu a vývoje, aby mohly zlepšovat své právní služby. Partneři k tomu ani nemají motivaci – jejich byznys přece do nedávna nebyl nijak ohrožen, a proto bylo logické dělat to, co všechny ostatní kanceláře – zisky rozdělit mezi partnery. Časy se nicméně mění a se zvýšenou konkurencí na trhu se advokátní kanceláře budou muset dost možná vyrovnat právě investicemi do kvality svých služeb, což lze mimo jiné zajistit právě i externím financováním.

I v tomto ohledu má tedy liberalizace nádech jisté nevyhnutelnosti.

4.2.4 Legal Operations

Termín Legal Operations se skloňuje právě v souvislosti s právními technologiemi a tlakem na rychlejší a levnější právní služby. Dle definice CLOC (Corporate Legal Operations Consortium) představují Legal Operations podnikové procesy, činnosti a profesionály, které umožňují právním oddělením lépe plnit potřeby klientů, a to skrze aplikaci byznysových a technických praktik na poskytování právních služeb (CLOC 2020).

Ve zkratce lze říci, že úkolem profesionálů věnujících se Legal Operations je přemýšlet nad tím, jak právní služby poskytovat lépe, rychleji, efektivněji, a to za pomoci právních technologií a jiných proaktivních stránek práva, které jsou zrovna dostupné.

V týmu Legal Operations tak nejčastěji budou působit experti na podnikové procesy a právní technologie, projektoví manažeři, datoví analytici, případně lidé s dalšími znalostmi a dovednostmi, které poskytování právních služeb usnadní.

Důkazem o zvyšujícím se důrazu na Legal Operations v korporátních právních odděleních a advokátních kancelářích je i fakt, že mnoho firem začíná nabízet specifické konzultační služby v této oblasti, a to pod různými názvy, ať již se jedná o Legal Management Consulting (Deloitte 2023), nebo Legal Managed Services (EY 2023) či další.

Lze očekávat, že s postupným nabíráním důležitosti způsobu poskytování právních služeb (spíše než jejich obsahu jako takového) budou v budoucnou Legal Operations hrát stále výraznější roli.

4.2.5 Embedded Legal Knowledge

V poslední řadě lze krátce zmínit i tzv. vrozené právní znalosti (embedded legal knowledge) jako určitou formou designu mezilidských vztahů, o které mluví Richard Susskind (Susskind 2017, s. 51–52).

Tento koncept předpokládá, že díky moderním technologiím bude brzy možné potřebné právní znalosti zapouzdřit do společenských systémů tak, aby právo vymáhaly samy bez nutného zásahu člověka, resp. upozornění právníka na možnost porušení práva.

Ve zkratce jde o design systému tak, aby mu soulad s právem byl inherentní (vrozený), a právo tak nebylo možné porušit. Příkladem může být automat na cigarety, který před prodejem automaticky identifikuje kupujícího a zkontroluje jeho věk tak, aby se zabránilo prodeji cigaret nezletilému. Na podobném principu mohou fungovat i mnohem komplexnější právní vztahy.

Primárním přínosem takového systému je fakt, že tam, kde vztahy fungují na tomto principu, již není potřeba právník, aby monitoroval možné porušení právních předpisů. O to důrazněji je nicméně nutné dbát na to, aby byl takový systém dobře navržen.

4.2.6 Negativní aspekty proaktivity práva

Proaktivní stránka práva může mít pro právní systém i negativní následky. Ty se nejčastěji projevují například v nevhodnosti (přinejmenším prozatímní) některých právních technologií pro jejich využití v právním institutu.

Uvést zde lze například umělou inteligenci využívanou k lepšímu rozhodování trestních soudců o splnění podmínek vazby. Při tomto rozhodování lze mezi soudci pozorovat relativně významné rozdíly ve frekvenci užívání vazby. Umělá inteligence přitom měla sloužit jako nástroj, který do rozhodování o vazbě vnese transparentnost a zároveň umožní omezit institut peněžních kaucí (cash bail), kvůli němuž ve vazbě často končili spíše ti, kteří si kauci nemohli dovolit, než ti, u kterých skutečně mohl být přítomen jeden z vazebních důvodů. Ukázalo se však, že nástroje umělé inteligence často replikují předsudky a zaujetí, kterým čelí i běžný soudce. Způsobené to může být datovou základnou, na které je umělá inteligence trénována (Verma 2020). Využívání umělé inteligence v podobných případech navíc může u veřejnosti vyvolávat zkreslené představy o tom, jak přesně je technologie v daném případě užívána, a proto je vhodné kontinuálně provádět osvětu a k zavádění technologie přistupovat opatrně, na základě ověřených principů a s důrazem na vyvažování zájmů celé společnosti, obviněných a právního systému (Elyounes 2020).

Dále lze zmínit například čínský systém sociálního kreditu, který může představovat typický příklad zneužití proaktivity práva. Jedná se o metodu politické kontroly založené na sběru dat a kontinuálního monitorování, který by nemohl fungovat bez použití příslušných technologií. Technologie v tomto případě umožňuje omezovat občanské svobody (Hoffman 2018). Technologie tedy sice poskytuje společnosti příležitost dosahovat v právní oblasti lepších výsledků, takže právo je pak v důsledku své proaktivity například lépe vymahatelné, to ovšem nutně neznamená, že jde o právní systém založený na účtě k lidským a občanským právům.

Diskuze o tom, zda proaktivní stránka práva bude mít na právní systém dopad pozitivní, či negativní, je neukončená a nelze ji ani jednoznačně uzavřít. Využití technologií v právu může pomoci zvýšit přístup ke spravedlnosti sociálně

znevýhodněných skupin, v nichž by si lidé jinak například vůbec nemohli dovolit právní služby, a to jednak zlevněním poskytovaných právních služeb (především jejich standardizací), dále také zvětšením počtu spotřebitelů, kterým právní služba může být nabízena.

Nicméně dle některých může mít technologická revoluce v právu i přesně opačný efekt. Vývojáři právních technologií logicky tyto technologie mají zpravidla v úmyslu zpřístupňovat pouze za poplatek, který si lidé ze znevýhodněných komunit nemohou dovolit. K tomu se může přičíst i řada dalších problémů například s jazykovou bariérou nebo přístupem k internetu (Kanu 2023). Například ve Spojených státech amerických existovalo v roce 2019 přes 320 různých právních digitálních nástrojů, které měly neprávnickům asistovat při řešení právních problémů. Použití mnohých z těchto nástrojů však vyžadovalo zdroje nebo dovednosti, které lidé ze znevýhodněných komunit typicky postrádají. Navíc často typy právních problémů, pro jejichž řešení byly tyto nástroje navrženy, neodpovídaly těm právním problémům, kterým lidé z těchto komunit nejčastěji čelí (Sandefur 2019).

Absolventi právnických fakult by si měli tyto a další skutečnosti spojené s negativními aspekty proaktivní stránky práva uvědomovat, aby se mohli na transformaci právního systému podílet takovým způsobem, který zajistí alespoň částečnou rovnost v čerpání užitku z této transformace a nebude nadále marginalizovat znevýhodněné sociální skupiny.

4.2.7 Shrnutí – komoditizace práva

Shora již zmíněné proaktivní stránky práva lze shrnout tím, co Richard Susskind nazývá komoditizace práva.

Komoditizace práva spočívá ve standardizaci a systematizaci právních služeb, jež postupuje zezdola nahoru, tedy od právních služeb jednodušších (které jsou komoditizovány jako první) k právním službám komplexnějším (které jsou komoditizovány s postupným vývojem proaktivní stránky práva). Komoditizace právních služeb představuje realitu, ve které není každá právní služba službou na míru, ale službou s určitým opakujícím se vzorcem nebo pravidlem, jež lze

identifikovat a využít ke standardizaci a systematizaci – a tím pádem i ke zlevnění a zpřístupnění právní služby (Susskind 2017, s. 25–31).

Vedle komoditizace lze k popisu nastávajících změn v právu použít i další pojem. Profesor Katz hovoří o financializaci práva (Katz 2017). Dle Katze prochází právo do velké míry stejnými změnami, které již nastaly ve finančnictví, a proto lze vývoj relativně dobře předpovědět. Je snadné vidět paralely například mezi FinTech (což je již ve financích řadu let zavedený obor) a LegalTech jako určitou logickou obdobou FinTech v právu. Kvůli zvýšeným investicím do technologií, především umělé inteligence, je řada pozic ve finančním sektoru rušena. Univerzity nabízející vzdělání v byznysových a finančních oborech se snaží tomuto trendu přizpůsobit mimo jiné i tím, že pro studenty například nabízejí nové specializace v oblasti FinTech. Ačkoliv je vývoj v právním sektoru v tomto ohledu opožděn, v následujících kapitolách uvidíme, že se i některé vzdělávací instituce v tomto sektoru začínají vydávat podobným směrem.

4.3 Reakce v právním vzdělávání na proaktivitu práva

V kontextu proaktivity práva, přiblížené v kapitole 4.2 této práce, je nyní vhodné poukázat na to, jak na proaktivní vývoj práva reaguje právní vzdělávání. V prvních dvou podkapitolách jsou představeny koncepce T-shaped lawyer a tzv. Delta model, které představují zřejmě nejpropracovanější zamyšlení nad tím, jak by měla výchova právních profesionálů reagovat. V následujících dvou kapitolách jsou pak představeny některé konkrétní reakce nejprve v akademické a následně i v soukromé sféře.

4.3.1 T-shaped lawyer

T-shaped lawyer je následovníkem obecnějšího konceptu tzv. T-shaped professionals, který jako jeden z prvních zmínil David Guest v kontextu ideálního profilu IT profesionálů (Guest 1991) jako určitou moderní obdobu renesančního člověka, který oplývá nejen doménovými znalostmi, ale je schopen je doplnit i nezbytnou technickou a byznysovou expertízou. V dnešní době již však profesionálové ve tvaru T nejsou pouze doménou IT – často se hledají i v mnoha dalších oborech (Bodell 2020).

Koncept T-shaped lawyer nebo tzv. právníka ve tvaru T představila poprvé R. Amani Smathers ve svém článku z roku 2014 (Smathers 2014). Základní tezí přitom je, že zatímco ve 20. století byli právníci převážně ceněni pro svou hlubokou právní expertízu (šlo o právníky ve tvaru I), což bylo dostatečné, v současné době pouhá právní expertíza nestačí. Právníci musí mít celou řadu dalších dovedností a znalostí, které tvoří vrchní část T, proto právníci ve tvaru T.

Obsah vrchní části T se může různit – Smathers uvádí například kompetence v oblasti projektového managementu a datové analytiky, byznysových technologií (zde zřejmě i technologií právních), e-discovery. V zásadě se ale jedná o hybrid mezi tradičně známými termíny v oblasti lidských zdrojů – mix generalisty a specialisty. Zatímco generalista má mnoho zájmů a expertízu napříč obory, specialista se vyznačuje hlubokou znalostí jednoho konkrétního oboru. Profesionál ve tvaru T je jejich kombinací – má hlubokou expertízu ve vybraném oboru, ale zároveň i další expertízu napříč obory, byť ne tak hlubokou.

Konkrétní náplň horní části T může být předmětem diskuze. Vždy bude patrně záležet i na konkrétní profesi, které se právník věnuje. Například advokát, soudce a podnikový právník budou mít každý v horní části T jinou náplň, i když určitý přesah je nevyhnutelný (Mak 2017).

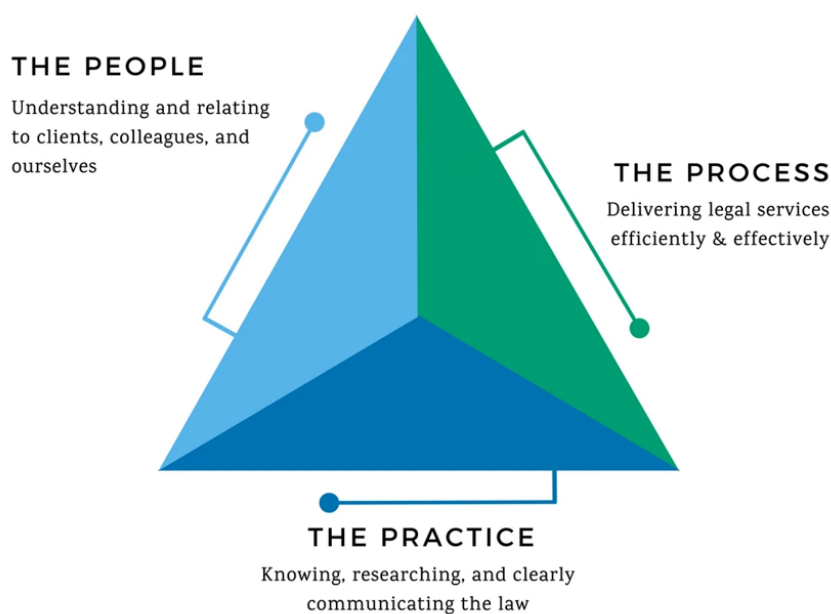
4.3.2 Delta model

Pokud koncepce právníků ve tvaru T zahájila diskuzi o ideální podobě právního profesionála ve 21. století, pak Delta model lze považovat za koncepci navazující, jež tuto diskuzi rozšiřuje a dává jí na základě dalšího výzkumu konkrétní empirický základ.

Autorem koncepce Delta modelu je profesorka Alyson Carrel. Poukazuje na to, že právníci ve 21. století potřebují nejen znalost práva, ale i schopnost využívat nové technologie jako například umělou inteligenci, musí disponovat emoční inteligencí nutnou k orientaci v neustále se měnícím prostředí právních služeb a musí být schopni klientům v kontextu zvýšené závislosti služeb na technologii poskytnout unikátní přidanou hodnotu. Právníci již nebudou pouze zkoumat a analyzovat samotné právo,

ale budou muset být schopni i vysvětlit a interpretovat výsledky poskytnuté novými právními technologiemi, těmto technologiím rozumět a umět s nimi pracovat. Dle Carrel je zároveň v nových vzdělávacích koncepcích a modelech vhodné neopomenout ani nové obory a role, které v právu vznikají – ať již pro právníky, či neprávníky (Carrel 2019, s. 1174–1175). Delta model proto není kompetenčním modelem pouze pro právní profesionály v klasickém slova smyslu, tedy příslušníky tradičních právních profesí, ale i modelem pro právní profesionály nové, jak o nich mluví například Susskind – jedná se například o právní technology, znalostní inženýry v právu, manažery právních rizik a další role (Susskind 2017, s. 135–145), (Carrel 2019, s. 1162).

Delta model rozeznává tři hlavní oblasti kompetencí, a to samotné právo nebo právní praxi, která zahrnuje schopnosti a dovednosti typicky nabývané na právnické fakultě, nejčastěji v podobě znalosti pozitivního práva, právního myšlení, psaní aj., dále tzv. mezilidské dovednosti, kam spadají zejména měkké dovednosti při práci s lidmi, emoční inteligence aj., a také oblast týkající se způsobu, resp. procesu poskytování právních služeb, kam spadá znalost podnikových procesů, projektový management, právní technologie a většina výše zmíněných proaktivních stránek práva.

Obrázek 1 – Delta model (Carrel a Runyon 2019)

Model je přitom koncipován jako fluidní. To znamená, že střed trojúhelníku modelu je pohyblivý tak, aby model mohl zobrazit poměr mezi jednotlivými oblastmi kompetencí pro různé role v právu. Například partner ve velké advokátní kanceláři bude mít jiné rozložení kompetencí mezi tyto tři oblasti než začínající advokátní koncipient. Právní teoretik nebo soudce bude mít poměr odlišný od advokáta. Model umožňuje velké množství kombinací. Další s tím spojenou výhodou je to, že dovoluje kompetenčně modelovat i role v právu, které patří „neprávníkům“ – právní technology, specialisty na projektové řízení nebo procesy a jiné profesionály – Carrel tyto role nazývá tzv. spřízněnými profesionály (Carrel 2019, s. 1181).

Delta model je v současné době podrobován dalšímu výzkumu a úpravám, nyní se nachází již ve své čtvrté iteraci. O jeho relativně velkém významu v diskurzu o budoucnosti práva a právního vzdělávání svědčí mimo jiné i to, že pravidelné aktualizace o jeho stavu vydává například i agentura Thomson Reuters (Runyon 2021), která ve spolupráci s Alyson Carrel k modelu vydala i bílou knihu (Carrel a Runyon 2019).

4.3.3 Reakce v akademické sféře

Instituce, které poskytují právní vzdělání, se na shora zmíněné trendy snaží reagovat různými způsoby (za předpokladu, že si existenci těchto trendů a nutnost je adresovat uvědomují). V zásadě lze tyto reakce rozdělit do tří různých okruhů:

- revize stávajících studijních plánů a jejich úprava odpovídajícím způsobem, respektive alespoň nabídka odpovídajících volitelných či povinně volitelných kurzů;
- adresování trendů skrze kurzy celoživotního vzdělávání – doplňkové kurzy pro absolventy a mladé profesionály a
- otevření zcela nových studijních oborů, které kombinují právo se shora zmíněnými technologickými a byznysovými trendy.

První bod dobře ilustrují případy, v nichž právnické fakulty otvírají různá inovační centra, která umožňují studentům práv spolupracovat se studenty jiných fakult (například fakulty informatiky) na hraničních projektech a absolvovat tomu

odpovídající kurzy. Příkladem může být centrum pro právní informatiku CODEX Stanfordské právnické fakulty. V nabídce samostatných kurzů pak vyniká například inovační laboratoř Právnické fakulty Severozápadní univerzity v Illinois, jejíž náplní je spolupráce studentů práv a informatiky na konkrétních právních problémech. Nemůžeme opomenout ani kurz Moderní právníci: inovace, tech a design v praxi, který nabízí jako volitelný kurz Právnická fakulta Univerzity Karlovy.

Představitelem přístupu nastíněného v druhém bodu je německá právnická fakulta Bucerius v Hamburgu, která již několik let nabízí placený letní program na právní technologie a operace, zaměřený na mladé studenty a absolventy práv. Jeho cílem je studenty vybavit takovými znalostmi o právních technologiích, které jim umožní lépe porozumět právnímu trhu a ovládat rizika spojená s jejich využíváním v právní praxi (Bucerius Law School 2023).

Třetí bod pak velmi dobře reprezentuje například Singapurská univerzita managementu. Ta v roce 2020 otevřela zcela nový obor nazvaný Computing & Law, jehož cílem je vychovávat hybridní profesionály na pomezí práva a technologií, kteří mohou být experty na zavádění IT v právu. Studenti proto absolvují nejen předměty, které lze najít na právnických fakultách, například smluvní, delikttní, trestní a obchodní právo, ale i předměty zaměřené na rozvoj technických kompetencí nutných k plnému využití proaktivní stránky práva, například základy programování, řízení dat, procesního modelování, statistického myšlení nebo řízení softwarových produktů. Jedná se také o iniciativu vzniklou na základě spolupráce tamní právnické a inforatické fakulty (Singapore Management University 2023).

4.3.4 Reakce v komerčním sektoru

Je evidentní, že než shora uvedené iniciativy v akademické sféře budou zavedeny do praxe ve větším rozsahu, aby právní vzdělávání formovalo absolventy připravené na 21. století, budou kompetence současných absolventů v některých oblastech nedostatečné.

Komerční sektor tento tlak cítí patrně nejvíce – dle průzkumu Wolters Kluwer z roku 2019 si pouze třetina právníků myslí, že je jejich organizace připravena držet krok

s nastávajícími změnami na trhu právních služeb. Nejdůležitějšími trendy přitom mají být právní technologie, větší objem a komplexita informací a změny v očekávání klientů (Wolters Kluwer 2019). Poslední průzkum Wolters Kluwer z roku 2023 označuje za nejvýznamnější trend generativní umělou inteligenci, kterou se ve své praxi v následujícím roce má pokusit implementovat přes 70 % právníků (Wolters Kluwer 2023).

Tuto propast se proto organizace v komerčním sektoru snaží adresovat často samy.

Uvést lze tady například vzdělávací program Deloitte, který cílí na převýchovu klasických právníků, nepřipravených na moderní právní praxi, v právníky orientující se v základech právních technologií, projektového managementu, blockchainu, umělé inteligence a dalších oblastí (Deloitte Legal 2019).

Zmínit lze i Institut pro budoucí právní praxi, který vznikl jako nezisková organizace, která se pokouší právníky připravit na bližší spolupráci s experty na IT a byznys. Nabízené kurzy zahrnují úvod do moderního trhu právních služeb, základy procesního a projektového leadershipu, právní a byznysový design, datovou analytiku, podnikové finance a procesy (Henderson 2018).

Lze očekávat, že i v budoucnu výše zmíněné iniciativy budou nabývat na důležitosti, zejména pokud pomyslná propast mezi teorií a praxí nebude dostatečně adresována ze strany institucí poskytujících primární právní vzdělání, tedy právnických fakult.

4.3.5 Reakce v právním vzdělávání – shrnutí

Ze shora uvedených příkladů je vidět, že reakce v právním vzdělávání, ať již v komerčním, nebo akademickém sektoru, jsou poměrně různorodé. Všechny se ale v zásadě drží koncepčních rámců představených v kapitolách 4.3.1 a 4.3.2, které předpokládají, že právník 21. století se nachází na křižovatce mezi právem, technologií a byznysem, a ačkoliv je primárně ceněn pro svou právní expertizu, neobejde se při své práci bez znalosti ostatních dvou zmíněných oblastí. Hloubka této znalosti může být různá v závislosti na konkrétní pozici, jakou právník zastává (což dobře ilustruje především Delta model profesorky Alyson Carrel), nicméně alespoň

rámcový přehled by měl mít každý právník. To je důležité nejen z hlediska poskytování kvalitních služeb, ale i z hlediska profesní odpovědnosti. Konkrétní hloubka znalosti pak bude záviset na konkrétním právním profesionálovi a jeho funkci – standardy, na jejichž základě se bude možné v tomto ohledu orientovat, jistě v nadcházejícím období vykrystalizují s tím, jak bude právní sektor procházet příslušnou změnou.

4.4 Proaktivní stránka práva a právnické fakulty v České republice

V České republice je právní vzdělání (tedy vzdělání v oboru, které je podmínkou výkonu běžných právních profesí, například soudce, advokáta, státního zástupce atd.) dostupné pouze na čtyřech veřejných univerzitách, a to konkrétně na Univerzitě Karlově, Masarykově univerzitě, Univerzitě Palackého v Olomouci a Západočeské univerzitě v Plzni.

Analýzou studijních plánů jednotlivých fakult lze nyní zjistit, do jaké míry každá z fakult reflektuje změny na právním trhu a nabízí kurzy, které umožní studentům lépe uchopit proaktivní stránku práva, resp. odpovídají vzdělávacím modelům představeným v kapitole 4.3 této práce.

Na první pohled je zřejmé, že se povinné předměty na všech fakultách soustřeďují primárně na objektivně platné právo, které je procházeno po jednotlivých okruzích (občanské právo, obchodní právo, trestní právo, správní právo atd.), a dále na společenskovední a historický základ právního systému (který přibližují předměty zaměřené například na právní dějiny). Povinné předměty tak studentům poskytují úvod do práva jako takového a následně je seznamují s jednotlivými podoblastmi platného práva. Povinná je pro studenty na právnických fakultách i ekonomie.

Lze předpokládat, že většina právnických fakult patrně nebude mít problém s poskytováním kurzů zaměřených na některé byznysové dovednosti (například finance podniku, účetnictví a jiné kurzy), jelikož k těmto má právo jako obor poměrně blízko, a proto se kurzy na tato témata pravidelně objevují mezi volitelnými předměty. Mezery lze pravděpodobně předpokládat zejména v oblasti právních technologií, případně právních operací (projektový management, řízení rizik, datová analytika) –

tyto oblasti již tak právu intuitivně blízké nejsou, i když nyní představují dle shora představených koncepčních modelů moderního právníka také důležité kompetence. Jak již bylo řečeno v kapitole 3.2 této práce, důraz byl při analýze kladen především na ty předměty, které se týkají právních technologií, respektive schopnosti studenta komplexně uvažovat nad právní prací.

Je vhodné zde podotknout, že ačkoliv české právnické fakulty v oblasti proaktivní stránky práva mohou mít mezery, žádná nezapomíná na reaktivní stránku práva. Všechny proto nabízejí kurzy, které nové technologie vnímají prizmatem potřeby jejich právní regulace a úvah nad tím, jaký právní dopad budou mít. Přinejmenším zde právnické fakulty nezaostávají, ovšem předmětem této práce je převážně proaktivní stránka práva.

4.4.1 Právnická fakulta Univerzity Karlovy

Nejaktuálnější dostupný studijní plán platný od akademického roku 2023/2024 dělí předměty oboru na povinné, povinně volitelné a volitelné.

Mezi povinně volitelnými předměty lze nalézt předměty právní informační systémy a základy právní informatiky. Přestože by z názvů šlo usuzovat, že jde o předměty vzdělávající studenty v oblasti právních technologií, ze sylabů obou předmětů vyplývá, že se věnují spíše vyhledávání právních informací v soukromých právních databázích a ve veřejně dostupných zdrojích. Kontakt s právními technologiemi je tak prakticky omezen pouze na základní uživatelskou zkušenost s právními informačními systémy (ASPI, Beck-online a další). Alespoň částečný vhled do problematiky správy dat a datových analýz mohou studenti získat v kurzu statistiky.

Je vhodné podotknout, že existuje kurz nezmíněný ve studijním plánu (jelikož se jedná o volitelný, nikoliv povinně volitelný předmět) s názvem moderní právníci: inovace, tech a design v praxi. Tento předmět přímo reaguje na rozvoj proaktivní stránky práva a snaží se pokrýt většinu jejích oblastí – právní technologie, design právních produktů, projektové řízení a další. Je otázkou, nakolik je možné tato témata obsáhnout do hloubky v jednosemestrálním kurzu.

Situace na právnických fakultách však není statická a zpravidla se v průběhu času zlepšuje. Na Právnické fakultě Univerzity Karlovy byl například v průběhu psaní této práce nově otevřen předmět Legal Technology, vyučovaný Centrem práva, technologií a digitalizace (které je součástí Katedry právních dovedností). Je nutné však zmínit, že většina dalších předmětů Centra práva, technologií a digitalizace se věnuje naopak reaktivní stránce práva.

4.4.2 Právnická fakulta Masarykovy univerzity

Z informačního systému Masarykovy univerzity lze identifikovat povinné a povinně volitelné předměty dostupné pro studenty práv.

Právnická fakulta Masarykovy univerzity také nabízí kurz právní informatiky, nicméně je nutné zmínit, že tento kurz je povinný (na rozdíl od kurzů obdobného zaměření na Právnické fakultě Univerzity Karlovy, které jsou povinně volitelné). Obsah kurzu je i zde podobný – primárně jde spíše o práci s právními informačními systémy než o hlubší exkurz do právních technologií jako takových. Obdobně je také povinný jednosemestrální kurz ekonomie (národní hospodářství).

V nabídce je povinně volitelný kurz na počítačové zpracování odborného textu, který se však v zásadě kromě základních kancelářských aplikací Microsoft nevěnuje ničemu pokročilejšímu. Pozitivní je, že existuje i povinně volitelný kurz zaměřený na projektový management, jenž je navíc poměrně podrobný a zahrnuje například řízení lidí, rizik, změn a rozpočtu projektu, a to včetně metod PERT a CPM pro projektové plánování.

Předmětem, který se proaktivní stránky práva týká patrně nejvíce, je umělá inteligence v právní praxi. Tento kurz je zcela nově vypsáný a dle sylabu se explicitně zaměřuje na právní technologie, konkrétně na technologie k algoritmicizaci a zpracování právních informací umožňující logickou reprezentaci právních textů a na generativní nástroje fungující na bázi velkých jazykových modelů. Důraz má být kladen na využití technologie pro řešení konkrétních problémů.

4.4.3 Právnická fakulta Univerzity Palackého v Olomouci

Právnická fakulta Univerzity Palackého v Olomouci dělí dle studijního plánu předměty na povinné, povinně volitelné a volitelné.

Nabídka předmětů souvisejících s proaktivní stránkou práva je v tomto případě ze všech fakult nejmenší. S právními technologiemi souvisí v podstatě pouze kurz vyhledávání právních informací, který se opět zaměřuje pouze na základy práce s právními informačními systémy ASPI a CODEXIS.

Studijní plán neobsahuje ani předměty, které s využíváním a nasazováním právních technologií souvisí – nejsou k dispozici žádné kurzy na projektový management, podnikové procesy nebo právní design.

4.4.4 Právnická fakulta Západočeské univerzity v Plzni

Obdobně jako právnická fakulta v Olomouci nabízí i Právnická fakulta Západočeské univerzity v Plzni pouze základní volitelný kurz právní informatiky týkající se nejčastěji používaných právních informačních systémů. Jiné předměty související s právními technologiemi nabízené nejsou a k dispozici nejsou ani další kurzy související s proaktivní stránkou práva.

4.4.5 Shrnutí

Ze shora uvedené analýzy je zřejmé, že nejvíce předmětů zaměřených na proaktivní stránku práva nabízejí právnické fakulty Univerzity Karlovy a Masarykovy univerzity. Naopak Univerzita Palackého v Olomouci a Západočeská univerzita v Plzni nabízejí pouze po jednom předmětu.

Je vhodné zde podotknout, že do analýzy byly zahrnuty i základní kurzy právní informatiky, které se na všech čtyřech fakultách zaměřují na právní informační systémy. Tyto kurzy jsou víceméně stejnou formou vyučovány již řadu let a dle autorova názoru se nejedná o předměty, které by z hlediska poznávání proaktivní stránky práva byly pro studenty nějak zvlášť přínosné. To stejné lze říct i o kurzu Masarykovy univerzity zaměřeném na práci s produkty Microsoft.

Tabulka 1 – předměty k proaktivní stránce práva dle jednotlivých univerzit

PROAKTIVNÍ STRÁNKA PRÁVA - SEZNAM PŘEDMĚTŮ	
Univerzita Karlova	
Název předmětu	Rámcový obsah
Právní informační systémy	Práce se základními právními informačními systémy (ASPI, Beck-online aj.) a otevřenými zdroji.
Základy právní informatiky	Práce s právními informačními systémy (ASPI, Beck-online aj.).
Legal Technology	Využití různých technologií v právu, inovace v právních službách, ODR, etické aspekty technologií v právu.
Moderní právníci: inovace, tech a design v praxi	Právní technologie, právní design, projektový management a návrh právních produktů.
Statistika pro právníky	Základy statistiky pro právníky.
Masarykova univerzita	
Název předmětu	Rámcový obsah
Počítačové zpracování odborného textu	Práce s aplikacemi ze základního kancelářského balíčku Microsoft.
Právní informatika	Práce s právními informačními systémy.
Projektový management	Základní metody řízení projektu, řízení rizik, lidí a rozpočtu, metoda kritické cesty aj.
Umělá inteligence v právní praxi	Využití umělé inteligence pro optimalizaci práva a právních textů. Využití velkých jazykových modelů v právní praxi.
Univerzita Palackého v Olomouci	
Název předmětu	Rámcový obsah
Vyhledávání právních informací	Práce s právními informačními systémy.
Západočeská univerzita v Plzni	
Název předmětu	Rámcový obsah
Právní informatika	Práce s právními informačními systémy.

5 Diskuse

Cílem této kapitoly je interpretovat výsledky přibližné v kapitole 4 této práce.

5.1 Porovnání s předchozím výzkumem

Z provedené literární rešerše je zřejmé, že tématu obsaženému v této práci doposud nebyla v České republice věnována velká pozornost. Rešerše zmiňuje jednu vysokoškolskou práci na téma poskytování právních služeb ve 21. století, která se s tématem této práce překrývá patrně nejvíce (Vyhnánková 2019), a proto je zde vhodné tuto práci konfrontovat s tam uvedenými poznatky.

Vyhnánková se v první části své práce (Vyhnánková 2019, s. 13–32) zabývá přístupem na trh právních služeb a obdobně upozorňuje na trend spočívající v liberalizaci tohoto přístupu v důsledku využívání právních technologií. V této souvislosti upozorňuje podobně jakou autor této práce na nutnost adekvátně přizpůsobit právní vzdělávání. Zároveň z hlediska úvah *de lege ferenda* navrhuje posun současné úpravy podmínek poskytování právních služeb v České republice směrem k britskému modelu (k tomu viz kapitola 4.2.3 této práce a tam zmíněný *Legal Services Act* z roku 2007).

V druhé části (obdobně jako autor zde) autorka rozebírá fenomén komoditizace právních služeb a disruptivních technologií dle profesora Susskinda, přičemž identifikuje některé pozitivní a negativní aspekty tohoto rozvoje (Vyhnánková 2019, s. 33–46).

V poslední části pak autorka provádí rozsáhlejší úvahy *de lege ferenda* o českém právním rámci tak, aby na tuto nastávající technologickou revoluci a liberalizaci trhu poskytování právních služeb adekvátně reagoval (Vyhnánková 2019, s. 47–53).

Lze uzavřít, že pokud autor pojal technologické změny v právu z pohledu jejich dopadů do oblasti právního vzdělávání, Vyhnánková se věnuje velmi obdobnému tématu, ale spíše z hlediska regulatorního a tržního ve vztahu k právním službám jako takovým.

Dle autora se obě tyto práce vhodně doplňují a tam, kde se témata překrývají, jsou jejich závěry obdobné (zejména liberalizace trhu právních služeb a proměna charakteru právních služeb jako takových).

5.2 Proaktivní stránka práva jako podmínka pro výkon dobré právní praxe

Kapitola 4.1 této práce se věnovala profilu absolventa práv, respektive právníka obecně, přičemž ukázala, že existuje relativně ucelená představa o tom, jaká je role právníka ve společnosti a jaké konkrétní poslání právníci plní.

O těchto rolích lze uvažovat na relativně abstraktní úrovni (například v rovině odpovědnosti právníka za kvalitu právního státu a justičního systému), nicméně při bližší úvaze se lze dostat ke konkrétním činnostem, které právník při své práci vykonává. Může jít o různé analýzy a rešerše, vyšetřování skutkového stavu, vyjednávání, litigace a další činnosti (k tomu viz kapitola 4.1.2 práce). Zde přitom nezáleží na tom, zda je právník advokátem, exekutorem, soudcem, státním zástupcem či zda plní nějakou jinou funkci – ve všech těchto případech bude právník dělat všechny, nebo přinejmenším některé z těchto činností.

Je přitom rozumné předpokládat, že aby právník mohl dostát odpovědnosti, která z jeho role vyplývá (přičemž typů této odpovědnosti může být více, k tomu viz kapitola 4.1.1 práce), musí být ve výše zmíněných oblastech alespoň v minimálním rozsahu kompetentní.

Kapitola 4.2 pak ukázala, že proaktivní stránka práva může podstatným způsobem změnit povahu právní práce, přičemž toto je nutné reflektovat při úvahách o dovednostech, které novodobý právník musí mít, aby byl schopen naplnit shora představené hodnoty. Znalost proaktivní stránky práva bude dříve či později podmínkou k dosažení těchto hodnot, protože bez její znalosti nebude možné efektivně vykonávat právní činnost. Pokud má být právník dobrým analytikem, musí se orientovat na poli právních technologií a musí z palety nabízených produktů být schopen identifikovat ty, které mu pomohou s jeho případem. Pokud má právník pracovat na rozsáhlé komerční transakci, musí umět projekt naplánovat a vytipovat ta místa, v nichž mohou právní technologie výrazně pomoci. Pokud má být právník

soudcem, musí se v moderních technologiích orientovat a rozumět jejich efektu na právní řád a na to, jak je samotné právo v konkrétních případech aplikováno. Stejně musí umět uvažovat i legislativec při úvahách nad tím, jak psát zákony tak, aby byly strojově čitelné a zpracovatelné. Takto lze pokračovat dále.

Znalost proaktivní stránky práva se stává nutnou podmínkou pro zkvalitňování a zpřístupňování právního řádu. Pokud má být právo uživatelsky přívětivé, jeho vymáhání efektivní a přístup k němu rovný, pak má každý právník povinnost se s proaktivní stránkou práva seznámit, protože právě ona může právnímu řádu propůjčit tyto kvality.

Lze uzavřít, že náplň právní práce (kapitola 4.1.2) se nemění. Mění se ovšem způsob, jakým se tato práce realizuje, a právní vzdělání se patrně bude muset změnit spolu s ním.

5.3 Různé cesty ke změně profilu právníka

Z kapitoly 4.3 je zřejmé, že reakce na rozvoj proaktivní stránky práva nejsou stejnorodé. Z podstaty věci je mezi prvními hybateli změn samotná právní praxe, která deficit v některých kompetencích právníků zpravidla pocítuje jako první.

Je vhodné se zamyslet nad tím, zda nárazové vzdělávací kurzy u organizací, kde právníci pracují, jsou vhodným způsobem, jak reagovat na proaktivní stránku práva. Takové iniciativy totiž zpravidla budou přizpůsobeny potřebám konkrétního zaměstnavatele nebo místa, v němž právník pracuje. Je proto možné, že nebudou proaktivní stránku práva pojímat natolik komplexně.

Akademické iniciativy naopak k proaktivní stránce přistupují šířeji, ale liší se ve své filozofii, kterou v přístupu uplatňují. Je otázkou, do jaké hloubky má právník při studiu proaktivní stránky zacházet. Musí být například znalost právních technologií velmi detailní, nebo postačí pouze povrchově (popřípadě vůbec), přičemž zbytek bude ponechán jiným profesionálům, které ale nebudeme považovat za právníky v pravém slova smyslu? S tím souvisí i problém deregulace poskytování právních služeb jako jedna z proaktivních stránek práva (k tomu viz kapitola 4.2.3). V důsledku proaktivity

práva totiž může začít být obtížné definovat, co přesně poskytováním právní služby je.

Obtížná může být i definice právníka samotného. I proto jsou některé koncepce vzdělání budoucích právníků fluidní jako například model Alyson Carrel (kapitola 4.3.2). Není snadné určit, při jakém poměru jednotlivých složek tohoto modelu je daný profesionál stále ještě právník v tom běžném smyslu a kdy se již stává spíše technologem nebo byznysovým profesionálem, který působí v oblasti právních služeb.

Ať se však již jde cestou úpravy stávajících studijních plánů na běžných právnických fakultách, nebo cestou otevření zcela nových oborů (odborník na právní technologie a e-government, znalostní inženýr v právu aj.), výsledkem je vždy určitý hybrid, tedy člověk s právním vzděláním a některými technologickými kompetencemi, případně naopak, technolog s vzhledem do práva připravený na práci v právním sektoru.

5.4 Právní vzdělávání v České republice na začátku procesu změny

Z průzkumu provedeného na právnických fakultách v České republice (k tomu viz kapitola 4.4 práce), který se týkal primárně analýzy studijních plánů jednotlivých fakult a nabízených předmětů, vyplývá, že žádná z fakult se na proaktivní stránku práva neorientuje.

Toto zjištění není vzhledem k charakteru českých právnických fakult, tradičně zaměřených primárně na znalost objektivního práva jako takového (čemuž odpovídá i skladba povinných předmětů), nijak překvapivé. Je vhodné zde podotknout, že i všechny v této práci představené vzdělávací iniciativy v zahraničí jsou relativně nové a vzhledem k charakteru České republiky jako jurisdikce lze očekávat v nástupu trendů proaktivní stránky práva určité zpoždění (k tomu viz například atraktivita větších jurisdikcí pro alternativní poskytovatele právních služeb, kapitola 4.2.3).

Přesto je však ve studijních plánech českých právnických fakult ve vztahu k moderní právní praxi poměrně velký deficit. Pozitivní jistě je, že všechny fakulty nabízejí alespoň nějakou formu základního kurzu, který studenty seznámí s českými právními

informačními systémy (s nimiž právníci pracují téměř každý den) – v tomto ohledu lze vyzdvihnout především Právnickou fakultu Masarykovy univerzity, která jako jediná tento kurz eviduje jako povinný. Právní informační systémy jsou však pouze určitou databází právních předpisů, judikatury a dalších zdrojů, přičemž na podobném principu fungují již řadu let, a proto jejich znalost pro studenty nepředstavuje nějaký zásadní vhlad do proaktivní stránky práva. Všechny právnické fakulty také disponují dobrou nabídkou předmětů, které se moderním technologiím věnují z již diskutované reaktivní stránky (k tomu viz úvod této práce), tedy z pohledu úvah nad optimálním režimem regulace nových technologií.

Vyučuje se nicméně minimum předmětů, které by studentům umožnily poznávat využití technologií v právu samotném. Na základě provedeného průzkumu můžeme identifikovat pouze dva předměty, které se proaktivní stránce věnují explicitně. Jedná se o předmět „moderní právníci: inovace, tech a design v praxi“ – vyučovaný na Univerzitě Karlově a „umělá inteligence v právní praxi“ – vyučovaný na Masarykově univerzitě. Na obou univerzitách pak lze identifikovat další doplňkové předměty, které studentům usnadní práci s proaktivní stránkou práva (na Univerzitě Karlově jde o kurz statistiky pro právníky, na Masarykově univerzitě je to projektový management). Tímto výčet kurzů zaměřených na proaktivní stránku práva na českých právnických fakultách končí.

Z různých přístupů ke změně diskutovaných v kapitole 4.3.3 této práce proto právnické fakulty v Česku evidentně zatím ne zvolily první možnost (revize stávajících studijních plánů) – mezi povinnými předměty nejsou žádné zaměřené na proaktivní stránku práva, nabídka volitelných kurzů je minimální. Žádná z fakult zatím nejde ani druhou cestou, kterou mohou být například doplňkové kurzy formou celoživotního vzdělávání pro právníky. Třetí přístup v podobě otevření zcela nových hybridních oborů (k tomu viz opět kapitola 4.3.3) v České republice také není nikým realizován.

Právnické fakulty v České republice se tedy nacházejí na samotném začátku cesty za změnou v právním vzdělávání. Přinejmenším někteří pedagogové si začínají uvědomovat, že změna v přístupu k výuce práva je potřebná, což dokládají nové

předměty především na právnických fakultách Univerzity Karlovy a Masarykovy univerzity. Jde však spíše o jednotky nabízených předmětů, které studentům poskytují základní a úvodní vhled do některých proaktivních stránek práva.

5.5 Doporučení pro další vývoj právního vzdělávání v České republice

Právnickým fakultám v České republice tedy zatím chybí celostní přístup, který by jednotlivé proaktivní stránky práva rozpoznal jako budoucí nedílnou součást právní praxe a pokusil by se je řádně integrovat do právního vzdělávání, třeba i mezi povinné předměty.

Pokud se některá právnická fakulta rozhodne jít touto cestou (což je dle názoru autora víceméně pouze otázkou času), bude brzy produkovat absolventy lépe připravené na současný i budoucí trh práce.

Právnické fakulty se mohou inspirovat mimo jiné i v jiných oborech, například v oboru finance, který se jako obor právu v mnohém blíží. Zároveň právo v posledních letech kopíruje vývoj, který nastal ve finančním sektoru (k tomu viz kapitola 4.2.5). Tento vývoj byl reflektován i ve vzdělávání, kromě jiného například i vznikem nových hybridních oborů jako finanční inženýrství. Finanční inženýrství je mimo jiné vyučováno i na Fakultě informatiky a statistiky Vysoké školy ekonomické v Praze, přičemž jde právě o kombinaci financí a technologií – paralelu s možným budoucím vývojem v právních oborech zde není obtížné vidět. Doporučit lze i provedení průzkumu mezi zaměstnavateli absolventů právnických fakult, který by mohl být vhodným doplňkem již provedených průzkumů v zahraničí.

V počátcích mohou právnické fakulty deficit v právním vzdělávání překonávat spoluprací s externími vyučujícími. Ideálním partnerem budou fakulty zaměřené na byznys a informační systémy, protože na těchto fakultách jsou technologie vnímány jako prostředek ke zlepšení fungování organizací a procesů – tamní vyučující jsou již proto navyklí vyučovat interdisciplinárním přístupem. Typickými příklady jsou Fakulta informatiky a statistiky Vysoké školy ekonomické v Praze, případně Ekonomicko-správní fakulta Masarykovy univerzity. Na základě spolupráce by mohli studenti právnické fakulty absolvovat například základy projektového řízení, naučit se

základy programování (například kancelářských aplikací pro využití v právní praxi), základy správy produktu nebo designového myšlení.

Pokud by se taková spolupráce osvědčila, lze uvažovat i o zřízení trvalého pracoviště na příslušné právnické fakultě, a to například v podobě katedry.

5.6 Možné následky v případě pasivity právnických fakult

Je vhodné zde podotknout, že autor této práce předpokládá aktivní snahu právnických fakult o aktualizaci a neustálé zlepšování konceptů právního vzdělávání. To ale není nutně pravdivý předpoklad. Právo je profesí, která změny přijímá jen nerada. Právníci jsou z podstaty věci spíše konzervativní. Jednou z hlavních prací právníka je řízení rizik, přičemž každá změna potenciální riziko představuje.

Pokud by se proto právnické fakulty rozhodly v této práci popsané změny žádným způsobem nereflektovat, lze pro tuto eventualitu nabídnout odhad možných důsledků. Ty lze rozdělit do dvou hlavních rovin – individuální (schopnost absolventů právnických fakult dobře se uplatnit na trhu práce) a systémové (kvalita právního systému jako celku).

V rovině individuální budou absolventi právnických fakult patrně mít dobrou znalost objektivního práva a tomu odpovídající právní dovednosti, nicméně je ale nebudou schopni naplno využít. Proaktivní stránka práva umožňuje dobrou právní praxi škálovat dříve nevídaným způsobem, absolventi na toto nicméně nebudou připraveni. Připraveni nebudou ani na práci v multidisciplinárních týmech, které se budou podílet na tvorbě nových právních produktů, ani na prudké změny na trhu práce zapříčiněné novými technologiemi (například umělou inteligencí a velkými jazykovými modely). Zároveň lze předpokládat, že čím dál větší část toho, čemu se absolventi budou schopni věnovat bez znalosti proaktivní stránky práva, bude touto proaktivní stránkou komoditizována (například alternativními poskytovateli právních služeb). Absolventi tak s postupem času budou mít stále méně práce, na kterou jsou skutečně kvalifikováni. Lze předpokládat, že určitá část právní práce komoditizovat nepůjde, nicméně je otázka, zda tato část bude dostatečně velká na to, aby živila současné počty absolventů právnických fakult. Jakkoliv se jedná o ještě relativně vzdálenou

budoucnost, její zárodky je možné pozorovat již dnes, a právnické fakulty by se proto pasivity měly vyvarovat.

V rovině systémové je vhodné podotknout, že právníci jsou stále ti, kteří jsou s právním systémem, jeho fungováním a principy obeznámeni ze všech profesí nejlépe. Budoucnost práva bude nicméně do značné míry ovlivněna spíše těmi iniciativami, které začínají jako mimoprávní, resp. neprávnické. Pokud se právníci této budoucnosti z velké části nebudou účastnit (tzn. nebudou se podílet na různých projektech proaktivní stránky práva, ať již jde o různé formy právní technologie, embedded law a jiné fenomény), bude tato budoucnost spočívat převážně v rukou neprávnicků. Ti, ačkoliv třeba v daném případě mají zájem o zlepšení fungování právního systému, patrně nebudou přistupovat k právu holisticky a v souvislostech, což může mít za následek špatnou kvalitu takto navržených systémů, resp. špatnou kvalitu proaktivní stránky práva. Pokud právníci nebudou dohlížet na to, aby rozvoj proaktivní stránky práva vždy pamatoval na co nejlepší kvalitu právního systému jako celku, je možné, že proaktivita práva bude působit více škody než užitku. Právníci ale tento dohled nebudou moci vykonávat, pokud k tomu nebudou mít příslušné kompetence nabyté na právnických fakultách.

5.7 Možná kritika představených vzdělávacích koncepcí

Lze polemizovat s tím, nakolik jsou vzdělávací koncepce (především ty představené v kapitole 4.3 této práce) plošně relevantní pro všechny právnické profese. Z jejich charakteru je zřejmé, že jsou pravděpodobně utvářeny primárně se zaměřením na praktikující právníky, především advokáty a podnikové právníky. To je poměrně logické, protože advokáti a podnikoví právníci dopad proaktivních stránek práva představených v kapitole 4.2 patrně pocítí jako jedni z prvních. V komerčním sektoru je zpravidla vyšší tlak na inovace, zejména pokud mohou ušetřit peníze a práci. Náplň práce advokátů i právníků má zároveň mnohem vyšší míru byznysového přesahu než řada jiných právnických profesí, s tím souvisí i vyšší pravděpodobnost práce v interdisciplinárních týmech. Proto představené koncepční modely dávají smysl i v tomto ohledu.

Pokud budeme vycházet z Delta modelu (k tomu viz kapitola 4.3.2 práce), pak je zřejmé, že například model soudce bude značně odlišný od modelu advokáta. Soudce zpravidla bude mnohem více času trávit čistě právní prací. Náplní jeho činnosti bude uvažování o řešení konkrétních soudních případů, a to takovým způsobem, aby jejich právní řešení bylo co nejvíce konzistentní s aktuálním stavem právního systému jako celku. Při této činnosti bude z podstaty věci potenciál zapojení právních technologií spíše menší (byť patrně ne nulový).

Dle autora se však ani tyto další právnické profese nevyhnou změnám způsobeným proaktivitou práva. Ačkoliv soudci či státní zástupci patrně nebudou ve své běžné denní praxi využívat právní technologie, respektive přemýšlet nad jejich možnými aplikacemi ve stejné míře jako advokáti či podnikoví právníci, jejich znalost je přesto důležitá, protože se tyto technologie budou v blízké budoucnosti významně podílet na celkové podobě právního systému.

Obdobné lze říci o pozicích v akademické sféře práva. Lze navíc předpokládat, že z akademického hlediska bude proaktivní stránka práva velmi zajímavým oborem, který může být relevantní i při provádění výzkumu na právnických fakultách. Proaktivní stránka práva navíc může přinést nové vhledy do samotného fungování právního systému, pokud umožní například lepší sběr a klasifikaci různých právních dat. Taková data totiž mohou být použita nejen k vývoji a nasazení nových právně-technologických produktů, ale i jako podklad pro úvahy nad reálným praktickým fungováním konkrétních právních institutů.

Jakkoliv může být zřejmé, že právní profesionálové budoucnosti budou mít patrně podstatně různorodější profesní profil, je nutné pamatovat, že i pro právníka v tradičním slova smyslu bude pravděpodobně vždy místo, takže není možné učinit kategorický závěr o tom, že by vzdělání v proaktivní stránce práva bylo nezbytným předpokladem pro výkon jakékoliv právní profese (či profese s právem související). Stále je ale přinejmenším předpokladem žádoucím.

Dále je vhodné zmínit, že ne vždy je vývoj nových technologií možné zcela správně odhadnout, přičemž každá nová technologie má na počátku své existence tendenci

vyvolávat nadměru vysoká očekávání. Fenomén této tzv. křivky nadšení popisuje například technologická firma Gartner (Fenn a Raskino 2008), přestože je možné i tento model podrobit jisté kritice (Steinert a Leifer 2010). Model firmy Gartner je ve své podstatě modelem životního cyklu technologie. Je založen na předpokladu, že ačkoliv by nová a užitečná technologie měla být přijímána postupně a relativně rovnoměrným tempem, v reálném světě tomu tak kvůli mnoha faktorům není. Technologie zpravidla zpočátku vyvolává přehnaná očekávání, první úspěchy s jejím použitím následně vedou k jejímu využívání i zcela mimo rozsah použití, o kterém uvažovali autoři technologie, což vede ke zklamání a menší ochotě technologii nasadit. Roli mohou hrát i další faktory. Než tedy dojde k všeobecnému přijetí dané technologie, dochází nejprve k určité oscilaci (Perez a Kreinovich 2018). Model proto přijetí nových technologií popisuje v několika fázích (Fenn a Raskino 2008), přičemž ihned po vynálezu určité technologie (nebo představení určité inovace) jsou očekávání zpravidla největší, následně dochází k fázi deziluze (ukazuje se, že technologie není schopná přinést vše, co se očekávalo), přičemž následně se využití technologie ustálí na konkrétní hladině, jež je ale zpravidla níže, než se původně očekávalo.

Je jistě vhodné zvážit, nakolik jsou zde (ale i na mnoha jiných místech) prezentované úvahy nad budoucností práva a právní profese ovlivněny právě vysokou mírou očekávání spojenou s novými technologiemi. Je vždy obtížné určit, v jaké fázi křivky nadšení se tyto a další technologie s potenciálním dopadem na právo nacházejí. Nicméně dle posledního odhadu firmy Gartner se například generativní umělá inteligence, která je přinejmenším poslední rok základem pro velkou část koncepcí o budoucí podobě právní praxe (byť řada z těch prezentovaných v této práci ještě úspěchy na poli generativní umělé inteligence nebyla ovlivněna), nachází na samotném vrcholu této křivky, přičemž dle modelu má následovat fáze deziluze (Perri 2023). Model společnosti Gartner samozřejmě nelze plošně aplikovat na každou technologii, nicméně lidé zabývající se vzdělávacími koncepcemi pro budoucí právníky by jej měli mít na paměti a rozumným způsobem jej při vytváření vzdělávacích osnov promítat. Technologie totiž právní praxi pravděpodobně ovlivní spíše méně, než se za současného nadšení může zdát. To ovšem neznamená, že jejich

dopad do právní praxe nebude významný nebo že je nutné v přístupu právnických fakult ke změnám zachovávat spíše konzervativní přístup.

6 Shrnutí a závěr

Hlavním cílem této práce bylo zjistit, zda jsou v České republice v právním vzdělávání reflektovány nové trendy ovlivňující výkon právní praxe. Většinu těchto trendů autor shrnul pod pojem proaktivní stránka práva.

Hlavní cíl byl plněn skrze celkem čtyři dílčí cíle, jež spočívaly ve vymezení základního profilu absolventa práv, vymezení základních aspektů proaktivní stránky práva, představení a popisu reakcí právního vzdělávání na proaktivní stránku práva a nakonec i ověření, zda k obdobným reakcím dochází i v České republice. Dílčí cíle byly naplněny v kapitolách 4.1 (profil absolventa), 4.2 (proaktivní stránka práva), 4.3 (reakce ve vzdělávání) a 4.4 (reakce v České republice).

Z výsledků prezentovaných v kapitole 4 této práce vyplývá, že ačkoliv je namístě o rychlosti nástupu některých technologických trendů v právní praxi uvažovat spíše konzervativně (k tomu viz kapitola věnující se diskuzi), je možné nástup těchto trendů vysledovat jak v právní praxi samotné, tak v právním vzdělávání. Ačkoliv se společenská funkce právníka v jistých ohledech nemění a absolvent právnické fakulty by v zásadě měl mít konzistentní hodnotový a dovednostní profil (k tomu viz kapitola 4.1 práce), mění se nástroje potřebné k tomu, aby absolvent práv mohl takový profil vůbec řádně realizovat. Technologický pokrok v právní praxi s sebou přináší řadu zajímavých příležitostí, ale i nebezpečných úskalí (ať již je to v procesu tvorby, interpretace nebo aplikace práva, kvality právního státu a dalších oblastech). Právníci ve 21. století musí být vybaveni odpovídajícím znalostním a dovednostním instrumentářiím tak, aby jednotlivé příležitosti a hrozby mohli identifikovat a adresovat. V repertoáru právníků proto nesmí chybět nejen schopnost přemýšlet nad tím, jak nové technologie správně právně regulovat (přičemž tomuto tématu v této práci nebyl věnován prostor), ale i nad tím, jak ovlivňují samotnou právní praxi.

Lze uzavřít, že v České republice tyto trendy v právním vzdělávání ve velké míře reflektovány ještě nejsou (k tomu viz kapitola 4.4 práce). To může mít různé důvody. Lze předpokládat, že přinejmenším u některých technologií je nástup v menších jurisdikcích pomalejší (protože tyto jurisdikce nejsou atraktivní například z hlediska

potenciálního rozsahu uživatelské základny). Jistý díl odpovědnosti lze patrně připsat i konzervativnímu charakteru práva, resp. právních profesí i institucí vzdělávajících právníky.

Reakce v právním vzdělávání v České republice se většinou omezují pouze na vznik nových (pouze volitelných) předmětů, které se formou jednosemestrálního kurzu pokoušejí obsáhnout část proaktivní stránky práva. Ačkoliv lze tyto iniciativy jednoznačně mít za pozitivní, lze předpokládat, že v budoucnu bude nutné výuku proaktivní stránky práva na českých právnických fakultách rozšířit a adresovat ji komplexněji (například širší nabídkou volitelných předmětů, případně i zařazením některých kurzů mezi předměty povinné).

Pokud se v České republice reakce vzdělávacích institucí dají počítat na jednotky volitelných předmětů na právnických fakultách, lze v porovnání se špičkovými právnickými fakultami v zahraničí pozorovat relativně vysoký deficit, protože v zahraničí jde například rovnou o zcela nové obory (k tomu viz kapitola 4.3.3 práce). I v tomto ohledu se tedy právní prostředí České republiky nachází spíše na počátku cesty vedoucí ke změnám.

Právnickým fakultám lze v tomto smyslu doporučit být ve střehu, jelikož technologické změny a inovace mohou přijít relativně náhle (zde lze uvést například rychlost rozšíření generativní umělé inteligence ChatGPT v průběhu posledního roku). Pokud má být právní prostředí v České republice konkurenceschopné a právní stát se všemi jeho charakteristikami řádně kultivován, potom se zdá být rozumný požadavek, aby právníci při technologické transformaci právního prostředí (tedy při rozvoji proaktivní stránky práva) hráli rozhodující roli. To je důležité nejen z hlediska zaměření této transformace na ty oblasti právní praxe a právního státu, v nichž může být nejvíce nápomocna, ale zároveň i vzhledem k nutnosti zajistit, aby tato transformace právní stát a právní praxi nepoškodila.

Čerství absolventi právnických fakult by tak měli být připraveni nést svůj díl odpovědnosti za záruku, že kvalita právního systému bude maximálně těžit z výhod poskytovaných technologickým pokrokem, a to při minimalizaci rizik plynoucích

z tohoto pokroku pro právní systém. Takovou záruku nelze poskytnout, pokud se na transformaci právního systému nebudou podílet právníci s odpovídajícím dovednostním a hodnotovým profilem.

Záleží proto především na právnických fakultách, aby kontinuálně prováděly revize svých studijních plánů tak, aby právní vzdělání tyto technologické trendy dostatečným způsobem reflektovalo. Z hlediska možného dalšího postupu (v tomto ohledu viz např. kapitola 5.4 práce) lze doporučit začít například zavedením některých předmětů souvisejících s projektovým managementem či užíváním některých netradičních technologií (ne pouze běžných právních informačních systémů) ke zlepšení právní praxe. V případě problémů s personálním zajištěním pedagogů pro výuku takových předmětů lze navázat spolupráci s dalšími univerzitami a fakultami. Nejvhodnějšími kandidáty se jeví ty fakulty, které se pohybují na pomezí mezi IT a byznysem. Úvahy lze vést i o zřízení mezifakultních inovačních center pro využití technologie v právu, jak tomu často bývá v zahraničí.

Identifikace vhodného dalšího postupu v českém právním prostředí, resp. identifikace konkrétních deficitů právních absolventů při užívání právních technologií a rozsahu potenciálního dopadu zmíněných změn na právní sektor, může být dobrým námětem pro další výzkum navazující na tuto práci, a to například ve formě průzkumu mezi českými zaměstnavateli absolventů právnických fakult.

7 Seznam použitých zdrojů

ABA, 1992. Legal Education and Professional Development – An Educational Continuum. Report of The Task Force on Law Schools and the Profession: Narrowing the Gap. Chicago, Illinois: American Bar Association – Section of Legal Education and Admissions to the Bar.

ARMSTRONG, Kathryn, 2023. ChatGPT: US lawyer admits using AI for case research. BBC News [online]. [vid. 2023-08-10]. Dostupné z: <https://www.bbc.com/news/world-us-canada-65735769>

AVALOS, Rocío, Erica CARROL, Lisa CHAVEZ, Hellen HONG, Linda KATZ a Eli WALLACH, 2019. 2019 CALIFORNIA JUSTICE GAP STUDY EXECUTIVE REPORT. California: The State Bar of California.

BLECHOVÁ, Anna, 2022. Online soudnictví jako výzva pro justici [online]. B.m. [vid. 2023-07-04]. Masarykova univerzita, Právnická fakulta. Dostupné z: https://is.muni.cz/th/f4ck0/Blechova_DP_Online_soudnictvi_jako_vyzva_pro_justici_Final.pdf?info=1;zpet=https:%2F%2Ftheses.cz%2Fvyhledavani%2F%3Fsearch%3Dpr%3%A1vn%3AD%20technologie%26start%3D6

BOBEK, Michal a Zdeněk KÜHN, ed., 2013. Judikatura a právní argumentace. 2., přepracované a aktualizované vydání. Praha: Auditorium. ISBN 978-80-87284-35-3.

BODELL, Lisa, 2020. Why T-Shaped Teams Are The Future Of Work. Forbes [online] [vid. 2023-07-11]. Dostupné z: <https://www.forbes.com/sites/lisabodell/2020/08/28/futurethink-forecasts-t-shaped-teams-are-the-future-of-work/>

BUCERIUS LAW SCHOOL, 2023. Legal Technology and Operations. Bucerius Law School [online] [vid. 2023-12-14]. Dostupné z: <https://www.law-school.de/international/education/bucerius-summer-programs/legal-technology-and-operations>

CARREL, Alyson, 2019. Legal Intelligence Through Artificial Intelligence Requires Emotional Intelligence: A New Competency Model for the 21st Century Legal Professional. *Georgia State University Law Review*. **35**(4), 1153–1183. ISSN 8755-6847.

CARREL, Alyson a Natalie RUNYON, 2019. *Adapting for 21st Century Success: The Delta Lawyer Competency Model*. B.m.: Thomson Reuters Legal Executive Institute.

CARTER, Terry, 2015. LegalZoom resolves \$10.5M antitrust suit against North Carolina State Bar. *ABA Journal* [online] [vid. 2023-07-10]. Dostupné z: https://www.abajournal.com/news/article/legalzoom_resolves_10.5m_antitrust_suit_against_north_carolina_state_bar

CLOC, 2020. *What is legal operations?* San Jose: Corporate Legal Operations Consortium.

CVRČEK, František, František NOVÁK, Karel BERAN, Petr DOSTALÍK, Michal URBAN, Viktor HATINA a Michal ŠEJVL, 2020. *Elektronizace výuky práva* [online]. B.m.: Západočeská univerzita v Plzni [vid. 2023-07-04]. ISBN 978-80-261-0997-6. Dostupné z: doi:10.24132/ZCU.2020.09976

DELOITTE, 2023. *Legal Management Consulting*. Deloitte Czech Republic [online] [vid. 2023-07-10]. Dostupné z: <https://www2.deloitte.com/cz/cs/pages/legal/solutions/legal-management-consulting.html>

DELOITTE LEGAL, 2019. *Legal Technologist Program: Bringing tomorrow's lawyers to life* [online]. B.m.: Deloitte the Netherlands. Dostupné z: <https://www2.deloitte.com/content/dam/Deloitte/nl/Documents/legal/deloitte-nl-legal-technologist-program-online-version.pdf>

ELYOUNES, Doaa Abu, 2020. Bail or Jail? Judicial versus Algorithmic Decision-Making in the Pretrial System. *Science and Technology Law Review* [online]. **21**(2), 376–445. ISSN 1938-0976. Dostupné z: doi:10.7916/stlr.v21i2.6838

EY, 2023. Legal operations [online] [vid. 2023-07-10]. Dostupné z: https://www.ey.com/en_gl/law/legal-operations

FENN, Jackie a Mark RASKINO, 2008. Mastering the hype cycle: how to choose the right innovation at the right time. Boston, Mass: Harvard Business School Press. ISBN 978-1-4221-2110-8.

FISCHER, Judith, 1994. Foul is Fair: What Shakespeare Really Thought about Lawyers. *Scribes Journal of Legal Writing*. **1995**(5), 157–163.

GÁLA, Libor, Jan POUR a Zuzana ŠEDIVÁ, 2015. Podniková informatika: počítačové aplikace v podnikové a mezipodnikové praxi. 3., aktualizované vydání. Praha: Grada Publishing. ISBN 978-80-247-5457-4.

GUEST, David, 1991. The hunt is on for the Renaissance Man of computing. *The Independent*.

HARARI, Yuval Noah, 2019. 21 lekcí pro 21. století. 1. vydání. Voznice: Leda. ISBN 978-80-7335-612-5.

HEINEMAN, Ben, William LEE a David WILKINS, 2014. Lawyers as Professionals and as Citizens: Key Roles and Responsibilities in the 21st Century. Cambridge: Harvard Law School Center on the Legal Profession.

HENDERSON, Bill, 2018. The Institute for the Future of Law Practice. *Legal Evolution* [online] [vid. 2023-12-14]. Dostupné z: <https://www.legalevolution.org/2018/02/institute-future-law-practice-043/>

HOFFMAN, Samantha, 2018. Social credit: China's social credit system [online]. B.m.: Australian Strategic Policy Institute [vid. 2023-10-04]. Dostupné z: <https://www.jstor.org/stable/resrep23089.5>

JAROLÍMOVÁ, Lucie, 2020. Rozpoznávání entit v právních předpisech [online]. B.m. [vid. 2023-07-04]. Masarykova univerzita, Fakulta informatiky. Dostupné z: https://is.muni.cz/th/igzcp/Rozpoznavani_entit_v_pravnich_predpisech.pdf?zpet=ht

tps:%2F%2Ftheses.cz%2Fvyhledavani%2F%3Fsearch%3Dpr%C3%A1vn%C3%AD
%20technologie%26start%3D10;info=1

KANU, Hassan, 2023. Artificial intelligence poised to hinder, not help, access to justice. Reuters [online]. [vid. 2023-10-05]. Dostupné z: <https://www.reuters.com/legal/transactional/artificial-intelligence-poised-hinder-not-help-access-justice-2023-04-25/>

KATZ, Daniel M., 2014. The MIT School of Law? A Perspective on Legal Education in the 21st Century. *University of Illinois Law Review*. **2014**(5), 1431–1472.

KATZ, Daniel M., 2017. Fin (Legal) Tech – Legal Technology Lecture Series. In: *Legal Technology Lecture Series*. Hamburg.

KATZ, Daniel M., Ron DOLIN a Michael J. BOMMARITO, ed., 2021. *LEGAL INFORMATICS*. Cambridge: Cambridge University Press. ISBN 978-1-316-52968-3.

KRISTKOVÁ, Veronika, ed., 2012. *DOVEDNOSTI VE VÝUCE PRÁVA: Formy a metodika výuky předmětů rozvíjejících právnické dovednosti*. 1. vydání. Brno: Masarykova univerzita. ISBN 978-80-210-5949-8.

KUNC, Petr, 2012. Právní informační systémy [online]. B.m. [vid. 2023-07-04]. Masarykova univerzita, Fakulta informatiky. Dostupné z: <https://is.muni.cz/th/wdet2/>

KUPČÍK, Jan, 2021. Potenciál využití technologie Blockchain v oblasti advokacie [online]. B.m. [vid. 2023-07-04]. Masarykova univerzita, Ekonomicko-správní fakulta. Dostupné z: <https://is.muni.cz/th/g4mpt/>

LEGAL SERVICES CORPORATION, 2022. *The Justice Gap: The Unmet Civil Legal Needs of Low-income Americans*. Washington: Legal Services Corporation.

MAK, Elaine, 2017. *The T-shaped Lawyer and Beyond. Rethinking legal professionalism and legal education for contemporary societies*. ISBN 978-94-6236-798-2.

MICHNA, Lukáš, 2019. Programování pro právníky. 1. vydání. Praha: Wolters Kluwer. ISBN 978-80-7598-660-3.

PEREZ, Jose a Vladik KREINOVICH, 2018. Gartner's Hype Cycle: A Simple Explanation. *International Journal of Computing and Optimization* [online]. **5**(1), 1–4. Dostupné z: doi:10.12988/ijco.2018.832

PERLMAN, Andrew M., 2022. The Implications of ChatGPT for Legal Services and Society [online]. SSRN Scholarly Paper. 5. prosinec 2022. [vid. 2023-08-10]. Dostupné z: doi:10.2139/ssrn.4294197

PERRI, Lori, 2023. 4 Exciting New Trends in the Gartner Emerging Technologies Hype Cycle. Gartner [online] [vid. 2023-10-02]. Dostupné z: <https://www.gartner.com/en/articles/what-s-new-in-the-2023-gartner-hype-cycle-for-emerging-technologies>

PIVOVAROV, Valentin, 2019. 713% Growth: Legal Tech Set An Investment Record In 2018. Forbes [online] [vid. 2023-07-10]. Dostupné z: <https://www.forbes.com/sites/valentinpivovarov/2019/01/15/legaltechinvestment2018/>

RIBSTEIN, Larry, 2011. Practicing Theory: Legal Education for the Twenty-First Century. *Iowa Law Review*. **96**(5), 1649–1676.

ROBERTSON, Cassandra, 2011. A Collaborative Model Of Offshore Legal Outsourcing. *Arizona State Law Journal* [online]. **2011**(43). Dostupné z: https://scholarlycommons.law.case.edu/faculty_publications/617

RUNYON, Natalie, 2021. The Delta Model evolves its lawyer skill assessment further with Design Your Delta. Thomson Reuters Institute [online] [vid. 2023-07-11]. Dostupné z: <https://www.thomsonreuters.com/en-us/posts/legal/delta-model-design-your-delta/>

SAITZOVÁ, Hana, 2021. Vláda se pokouší legalizovat protiprávní poskytovatele právních služeb – Advokacie. *Advokátní deník* [online]. [vid. 2023-07-10]. Dostupné z: <https://www.advokati.cz/advokacie/>

z: <https://advokatnidenik.cz/2021/06/09/vlada-se-pokousi-legalizovat-protipravni-poskytovatele-pravnich-sluzeb/>

SANDEFUR, Rebecca L., 2019. LEGAL TECH FOR NON-LAWYERS: REPORT OF THE SURVEY OF US LEGAL TECHNOLOGIES. Chicago: American Bar Foundation.

SINGAPORE MANAGEMENT UNIVERSITY, 2023. Bachelor of Science (Computing & Law). Singapore Management University [online] [vid. 2023-12-14]. Dostupné z: <https://computing.smu.edu.sg/bsc-computing-law>

SMATHERS, Amani, 2014. The 21st-Century T-Shaped Lawyer. ABA Law Practice Magazine. **40**(4), 32–37.

SMITH, Barry, 2016. Legislation Settles Lengthy Dispute Between State Bar, LegalZoom. The Carolina Journal [online] [vid. 2023-07-10]. Dostupné z: <https://www.carolinajournal.com/legislation-settles-lengthy-dispute-between-state-bar-legalzoom/>

SOBEK, Tomáš, 2019. Právní etika. Vydání první. Praha: Leges. Edice Teoretik. ISBN 978-80-7502-333-9.

STEELE, Thomas, 2003. The MacCrate Report: Its Impact on Education in Law Firm Management. Pace Law Review [online]. **23**(2), 613–650. ISSN 2331-3528. Dostupné z: [doi:10.58948/2331-3528.1235](https://doi.org/10.58948/2331-3528.1235)

STEINERT, Martin a Larry LEIFER, 2010. Scrutinizing Gartner's hype cycle approach. In: PICMET 2010 TECHNOLOGY MANAGEMENT FOR GLOBAL ECONOMIC GROWTH: PICMET 2010 TECHNOLOGY MANAGEMENT FOR GLOBAL ECONOMIC GROWTH [online]. s. 1–13 [vid. 2023-10-02]. ISSN 2159-5100. Dostupné z: <https://ieeexplore.ieee.org/document/5603442>

SUSSKIND, Richard E., 2017. Tomorrow's lawyers: an introduction to your future. Second edition. Oxford, United Kingdom: Oxford University Press. ISBN 978-0-19-879663-3.

SUSSKIND, Richard a Daniel SUSSKIND, 2022. The Future of the Professions: How Technology Will Transform the Work of Human Experts, Updated Edition [online]. Oxford, UNITED KINGDOM: Oxford University Press, Incorporated [vid. 2022-10-06]. ISBN 978-0-19-257904-1. Dostupné z: <http://ebookcentral.proquest.com/lib/cuni/detail.action?docID=6950991>

ŠKAPA, Jan, 2019. Technologie blockchain v transakční praxi [online]. B.m. [vid. 2023-07-04]. Masarykova univerzita, Právnická fakulta. Dostupné z: https://is.muni.cz/th/aowwt/Technologie_blockchain_v_transakcni_praxi.pdf?zpet=https:%2F%2Ftheses.cz%2Fvyhledavani%2F%3Fsearch%3Dpr%C3%A1vn%C3%A1D%20technologie%26start%3D6;info=1

THOMSON REUTERS, 2021. Alternative Legal Service Providers 2021: Strong Growth, Mainstream Acceptance, and No Longer an „Alternative” [online]. Toronto: Thomson Reuters [vid. 2023-07-10]. Dostupné z: <https://www.thomsonreuters.com/en/press-releases/2021/february/alternative-legal-service-providers-are-quickly-becoming-mainstream-for-law-firms-and-corporations-creating-a-14-billion-market.html>

TOMOSZEK, Maxim a Veronika TOMOSZKOVÁ, 2012. Klíčové a profesní dovednosti pro právníky: Příručka pro učitele. Olomouc: Vydavatelství Univerzity Palackého.

UYGUN, Yilmaz, 2021. The Fourth Industrial Revolution – Industry 4.0 [online]. SSRN Scholarly Paper. 1. únor 2021 [vid. 2023-07-08]. Dostupné z: [doi:10.2139/ssrn.3909340](https://doi.org/10.2139/ssrn.3909340)

VERMA, Shruti, 2020. How Data Distorts: Artificial Intelligence and Cash Bail Reform. COLUMBIA POLITICAL REVIEW [online] [vid. 2023-10-04]. Dostupné z: <http://www.cpreview.org/blog/2020/11/how-data-distorts-artificial-intelligence-and-cash-bail-reform>

VYHNÁNKOVÁ, Eliška, 2019. Poskytování právních služeb ve 21. století [online]. B.m. [vid. 2023-07-04]. Masarykova univerzita, Právnická fakulta. Dostupné z: https://is.muni.cz/th/aowwt/Poskytovani_pravnich_sluzeb_ve_21_stoleti.pdf?zpet=https:%2F%2Ftheses.cz%2Fvyhledavani%2F%3Fsearch%3Dpr%C3%A1vn%C3%A1D%20technologie%26start%3D6;info=1

z: https://is.muni.cz/th/yvb9u/Diplomova_prace.pdf?zpet=https:%2F%2Ftheses.cz%2Fvyhledavani%2F%3Fsearch%3Dpr%C3%A1vn%C3%AD%20technologie%26start%3D4;info=1

WHALEN, Ryan, 2022. Defining legal technology and its implications. *International Journal of Law and Information Technology* [online]. **30**(1), 47–67. ISSN 0967-0769. Dostupné z: [doi:10.1093/ijlit/eaac005](https://doi.org/10.1093/ijlit/eaac005)

WOLTERS KLUWER, 2019. With Legal Industry Transformation Underway, Technology is Key to the Future Ready Lawyer. Wolters Kluwer [online] [vid. 2023-12-14]. Dostupné z: <https://www.wolterskluwer.com/en/news/with-legal-industry-transformation-underway-technology-is-key-to-the-future-ready-lawyer>

WOLTERS KLUWER, 2023. 2023 Future Ready Lawyer Survey Report [online]. Dostupné z: <https://www.wolterskluwer.com/en/know/future-ready-lawyer-2023#download>

YAPHE, Andrew, 2010. „A Great Dread of Vulgarly”: A Novel Perspective on Christopher Columbus Langdell and the Origins of the Case Method in American Legal Education [online]. SSRN Scholarly Paper. 4. duben 2010. [vid. 2023-07-08]. Dostupné z: [doi:10.2139/ssrn.1584324](https://doi.org/10.2139/ssrn.1584324)

Ideální absolvent právnické fakulty v 21. století

Abstrakt

Práce se zabývá tématem profilu právního profesionála ve 21. století ve spojení s technologickým pokrokem v oblasti právních služeb. Hlavním cílem práce je zjistit, zda je tento technologický pokrok na poli poskytování právních služeb dostatečně reflektován v právním vzdělávání, a to především v České republice. K plnění cíle využívá práce především metodu rešerše, abstrakce a metodu analýzy dokumentů, zejména odborných článků a další literatury k tématu právních technologií a jejich vlivu na právní obor. Práce nejprve poskytuje stručný přehled hodnotových a dovednostních východisek, jež jsou tradičně s právními profesionály spojena, přičemž vychází primárně ze zahraničních zdrojů a anglo-americké tradice, zejména tzv. McCrate Report. V další části práce popisuje některé tzv. proaktivní stránky práva – tento termín autor používá k popisu vlivu technologií na právní praxi. Příklady tohoto vlivu vycházejí primárně ze zahraniční literatury. V další části se práce zabývá reakcemi na tyto technologické trendy v právu, a to v oblasti právního vzdělávání. Autor tyto reakce klasifikuje na několik odlišných skupin, přičemž ke každé uvádí konkrétní příklady typických reakcí. V poslední části práce věnující se výsledkům konfrontuje autor tyto příklady vývoje právního vzdělávání se stavem na právnických fakultách v České republice. Těžiště této části spočívá v průzkumu studijních plánů na jednotlivých právnických fakultách. Autor dospívá k závěru, že právnické fakulty v České republice doposud technologický pokrok v právních službách při vzdělávání nových právníků nereflektují, a pokud ano, tak v minimální míře, přičemž výsledky se mírně liší napříč českými právnickými fakultami. V rámci diskuze a závěru autor srovnává své závěry s předchozím výzkumem. Nabízí také některá doporučení k nápravě současného stavu na právnických fakultách v České republice, například v podobě spolupráce s některými inženýrskými fakultami na právně-technologických projektech.

Klíčová slova

právní vzdělávání, právní technologie, právní služby, moderní právníci

Ideal Law School Graduate in the 21st century

Abstract

The thesis deals with the topic of the profile of a legal professional in the 21st century in connection with the recent technological advances in the legal services sector. The main goal of the thesis is to find out whether these technological advances in legal services delivery are sufficiently reflected in legal education, primarily in the Czech Republic. To fulfill this goal, the thesis uses mainly the methods of research, abstraction and document analysis, particularly in regard to scientific articles and other literature on the topic of legal technologies and their influence on the practice of law and the legal sector. The thesis first offers a brief overview of the professional values and skills typically associated with legal professionals, this overview is primarily based on the Anglo-American tradition and the McCrate Report. In the next part, the thesis describes some proactive characteristics of law – the author uses the term proactive to refer to the changes in law and its practice driven by the use of new technologies. The examples offered are primarily based on foreign sources. In the following part, the thesis deals with some reactions to these technological trends in legal education. Author classifies these reactions into several distinctive groups, listing specific examples for each group. In the last part of the thesis concerning the results, the author confronts these examples with the current state of legal education in law schools in the Czech Republic by analyzing the syllabi of the concerned law schools. Author concludes that law schools in the Czech Republic do not seem to reflect the latest technological trends and changes in law practice in their respective curricula with slight variations from one law school to another. In the discussion part of the thesis, author compares the thesis to prior research done on the topic in the Czech Republic and also offers some recommendations to remedy the situation.

Keywords

legal education, legal technology, legal services, modern lawyers